

Günümüz Nusayrîlerinin Hulefâ-yi Râşidîn Dönemi Siyasî Olaylarına Bakışları ve Sahâbe Hakkındaki Kanaatleri

The Views of Contemporary Nusayris on the Political Events of the Rashidun Caliphate Era and Their Opinions about the Companion

Mehmet Hanifi YOLDAŞ

Dr. Öğr. Üyesi | Asst. Prof.

İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı
Inonu University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, History of Islamic Sects

Malatya/Türkiye

<https://orcid.org/0000-0003-3912-0256>

hanifi.yoldas@inonu.edu.tr

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Başvuru | Submission: 28.02.2026

Kabul | Accept: 22.06.2026

Yayın | Publish: 30.06.2026

DOI: <https://doi.org/10.18403/emakalat.1899578>

Atıf | Cite As

Yoldaş, Mehmet Hanifi. "Günümüz Nusayrîlerinin Hulefâ-yi Râşidîn Dönemi Siyasî Olaylarına Bakışları ve Sahâbe Hakkındaki Kanaatleri". *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 19/1 (Haziran 2026), 156-177.

<https://doi.org/10.18403/emakalat.1899578>

Değerlendirme: Bu makale iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi ve değerlendirildi. Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/emakalat/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review: This article was reviewed and evaluated by two external reviewers using a double-blind peer review model. It was confirmed that it did not contain plagiarism by performing a similarity scan (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used are stated in the bibliography.

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Nusayriler, dinî her meselede olduğu gibi dört halife dönemi siyasî olayları ile sahabe hakkındaki kanaatlerinde de Ehl-i sünnet'ten farklı görüşler ortaya atmakta ve kendilerince bunu anlamlandırmaktadırlar. Nusayrilerin tanınması ve bilinmesi için görüşlerinin incelenmesi, bu mezhebin din adamlarının eserlerinin araştırılması ve çeşitli meselelerde kendilerinin ne dediklerinin ortaya çıkarılması önem kesp eden bir husustur. Nusayrilik ve Nusayriler üzerine birçok araştırma, makale ve tez çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalarda Nusayriler hakkında farklı değerlendirmeler ile görüşler ortaya konulmuştur. Ancak Nusayrilerin dört halife dönemi olayları, sahâbe hakkındaki düşünce ve görüşleriyle doğrudan alakalı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu konuda yapılacak bir araştırma ile Nusayrî inancını tanıma ve bilme hususunda önemli bir adım atılmış olunacaktır. Bunun için Nusayrilerin dört halife dönemine dair değerlendirmelerini, sahâbe hakkındaki kanaatlerini yine Nusayrî din adamlarının eserlerini esas alarak incelemeye ve ortaya koymaya gayret ettik. Bu incelemeyi yaparken ilmi tarafsızlığımızı korumaya, konuları betimleyici metotla ele almaya ve hüküm bildiren değerlendirmeler yapmaktan kaçınmaya azami gayret gösterdik. Nusayrilerin dört halife dönemi siyasî olaylarına dair değerlendirmeleri ile sahâbe hakkındaki kanaatleri konusunu ele aldığımız çalışmamız neticesinde bu mezhep mensuplarının yaptıkları değerlendirmelerde eleştiriye açık ve tarihi gerçeklerle bağdaşmayan birçok hususun olduğunu ayrıca Ehl-i sünnetin bu konularla ilgili düşünce ve görüşlerinin aksine Şîi perspektife uygun fikirler ortaya koyduklarını müşahede ettik.

Anahtar Kelimeler: İslâm Mezhepleri Tarihi, Nusayrilik, Arap Aleviliği, Dört Halife, Sahâbe.

Abstract

The Nusayris, as in all religious matters, hold differing views from the Ahl al-Sunnah regarding the political events of the Four Caliphs era and their opinions about the Companions of the Prophet, interpreting these views according to their own understanding. Understanding and recognizing the Nusayris requires examining their views, researching the works of their religious scholars, and uncovering their own stances on various issues. Numerous studies, articles, and theses have been conducted on Nusayrism and the Nusayri sect, presenting diverse assessments and perspectives. However, there is no study directly addressing the Nusayri's views on the events of the Four Caliphs era and their opinions about the Companions. A study on this topic would be a significant step towards understanding and recognizing the Nusayri faith. Therefore, we have endeavored to examine and present the Nusayri's assessments of the Four Caliphs era and their opinions about the Companions, primarily based on the works of Nusayri religious scholars. In conducting this review, we made every effort to maintain scholarly impartiality, to address the issues using a descriptive method, and to avoid making judgmental assessments. Our study, which examines the Nusayri sect's assessments of the political events of the four caliphs and their opinions about the Companions, revealed many aspects of their evaluations that are open to criticism and inconsistent with historical facts. Furthermore, we observed that they presented ideas consistent with a Shiite perspective, contrary to the thoughts and views of the Ahl al-Sunnah on these issues.

Keywords: History of Islamic Sects, Nusayrism, Arab Alevism, the Four Caliphs, the Companion.

Giriş

Nusayriler hem Türkiye hem de Suriye topraklarında yaşayan ve hatırı sayılır nüfusa sahip olan bir mezheptir. Hicrî üçüncü yüzyılda Ebû Şuayb Muhammed b. en-Nusayr en-Nümeyrî etrafında şekillenen Nusayrilik,¹ zamanla farklı dinlerden, kültürlerden ve akidelerden aldığı inanç öğeleriyle senkretik bir yapıya kavuştu.² Nusayrilik; inanç esasları, ibadet şekilleri ve geçmişten günümüze yaşanmış İslâm tarihine ait siyasî olayların değerlendirilmesi hususunda tamamen Şîi düşüncenin etkisinde bulunmaktadır. Zaten bu mezhebin din adamları/şeyhleri kendilerini Şîâ içerisinde konumlandırmakta ve Ehl-i beyt'in yolunu takip ettiklerini ısrarla vurgulamaktadırlar.

Nusayrilik, sahip olduğu özellikleri bakımından bâtinî bir fırkadır.³ Bâtinîliğin temel ilkesi olan zahir-bâtin ilişkisinin, Nusayrilerin bütün inanç dünyalarında etkili olduğu ifade edilmektedir.⁴ Ayrıca Nusayrilik; Alevilik öğretilerine dayalı olan kendine has bir mezhep olup te'vil ve takiyye en önemli özelliklerindendir.⁵ Bu mezhep, inanç esasları noktasında ele

- ¹ Halil İbrahim Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik", *Ortadoğu Yıllığı* 7/7 (ts.), 584.
- ² Hüseyin Türk, "Nusayrilik Tarihi Kökeni ve Gelişmesi", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 17 (2018), 61.
- ³ İlyas Üzümlü, "Türkiye'de Alevî/Nusayrî Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 4 (2000), 173; M. Hanefi Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 22.
- ⁴ Hüseyin Türk, *Anadolu'nun Gizli İnanıcı Nusayrilik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013), 32.
- ⁵ Hüseyin Türk, "Nusayrilerde Hızır İnanıcı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 226-227.

alındığında senkretik bir yapı görünümünde olduğu müşahade edilecektir.⁶ Buna göre Nusayrîlik için insan-tanrı sevgisine ve bütünlüğüne dayanan, İslâm gizemciliği ve Ali kültü, Ehl-i beyt sevgisi ve saygısıyla birlikte eski Anadolu ve Asya medeniyetleri, İran ve Hint inançları, yeni platonculuk ve Hristiyanlık gibi farklı inanç ve kültürlerin izlerine rastlanıldığı ifade edilmektedir.⁷

Nusayrîler, tarihi süreç içerisinde inançlarını ve geleneklerini korumak, yaşamlarını sürdürmek için gizliliğe ve kapalı cemaat yaşamına büyük önem verdiler.⁸ Onlar, bunun için kendilerinden olmayanlardan inançlarını gizlemeyi mezheplerinin esas bir ilkesi olarak kabul ettiler.⁹ Nusayrîler inançlarının esasını oluşturan bâtinî bilgilerin varlığı nedeniyle bu bilgileri gizlemek ve varlıklarını devam ettirmek için takıyye inancına son derece önem verdiler.¹⁰ Ancak günümüzde Nusayrî gençlerinin inançlarına karşı yabancılaşması, toplumlarının dindarlık derecesinin göreceli olarak azalması gibi sebeplerden ve içinde yaşadıkları modern çağın gereklerinden ötürü Nusayrî din adamlarının inançlarını gizleme hususundaki tutumlarında yumuşamanın olduğu görülmektedir. Nusayrî şeyhleri; mezhep mensuplarının inançlarını tanımları, sahiplenmeleri ve yaşamları için birçok eser telif ettiler. Bu telifler vesilesiyle yüzyıllarca kapalı bir toplum olarak varlıklarını sürdüren Nusayrîlerin tanınması ve görüşlerinden haberdar olunması imkânı da böylelikle ortaya çıkmış oldu. Nusayrî din adamları yazdıkları eserlerde ve çeşitli vesilelerle ortaya koydukları görüşlerde İslâm tarihinin Hz. Peygamber dönemi ve sonrası zamanlarda yaşanmış siyasî olayları hakkında birçok değerlendirmede bulunmuşlardır. Aynı şekilde başta hulefâ-yi râşidin olmak üzere sahabe hakkında da olumlu-olumsuz görüş ve eleştiriler dile getirmişlerdir. Nusayrî şeyhlerinin ifade ettiğimiz bu hususlardaki düşünce ve fikirlerinin araştırılması, incelenmesi ve ortaya konulması Nusayrîliğin hem itikadi hem de siyasî bir mezhep olarak tanınmasına ve bilinmesine ilmi anlamda katkıda bulunacaktır. İfade ettiğimiz bu hususta herhangi bir çalışmanın yapılmaması, bizi böyle bir araştırma yapmaya sevk eden amillerdendir. Nusayrîler hakkında bu mezhebe mensup olmayanların ortaya koyduğu çalışmalarda ister istemez bir tarafsızlık söz konusu olabilmektedir. Bu durumu göz önünde bulundurarak Nusayrîlerin İslâm tarihinin erken dönem siyasî olaylarına ve sahabeye dair görüşleri hakkında kendilerinin düşüncelerini ortaya koymak istedik. Bu çalışmayı yaparken betimleyici yöntemi esas almak suretiyle İslâm mezhepleri tarihçiliğinin gerektirdiği ilmi tarafsızlığımızı korumaya gayret gösterdik. Yargılayıcı değerlendirmelerden elimizden geldiği kadar uzak durmaya çalıştık. Makalemizin sınırlarını göz önünde bulundurmak adına çağdaş Nusayrî şeyhlerinin ve müelliflerinin eser ve görüşlerini ele almakla yetindik.

1. Nusayrîlik Hakkında Genel Bilgiler

1.1. Nusayrîliğin İsimlendirilmesi ve Teşekkülü Hakkında

Nusayrîler; ülkemizde Mersin'in bazı bölge ve mahallerinde Adana, Hatay-Antakya-Samandağ gibi il ve ilçeler ile buralara bağlı köylerde yaşamaktadırlar.¹¹ Şeyh Sonay'a göre bu sayılan yerlerde yaşayan Nusayrîler küçümsenmeyecek bir nüfusa sahiptirler.¹² Günümüzde bu taife için Nusayrî Aleviliği, Suriye Aleviliği, Arap Aleviliği, Çukurova Aleviliği gibi isimler kullanılmaktadır.¹³ Nusayrî adlandırması hakkında farklı görüşler, Arap Alevileri arasında bulunmakta¹⁴ ise de fırkanın ismini kurucu lider olarak kabul edilen İbn Nusayr'dan (ö. 270/883) aldığı şeklindeki görüş daha çok kabul görmektedir.¹⁵ Şeyh Serin de bu görüşü

⁶ Harun Işık, "Kitabu Ta'limi Diyaneti'n-Nusayriyye Işığında Nusayrî Teolojisi", *Bilimname: Düşünce Platformu* 24 (Ocak 2013), 35.

⁷ Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik", 151.

⁸ Türk, "Nusayrîlerde Hızır İnanç", 225.

⁹ Reyhan Erdoğan Başaran, "Nida'dan Takiyye'ye: Nusayrî-Alevî İnançında Nida ve Takiyye Uygulaması", *Eskiye: Sosyal Bilimler Dergisi* 46 (2022), 54.

¹⁰ Erdoğan Başaran, "Nida'dan Takiyye'ye", 66.

¹¹ İsmail Onarlı, *Arap Aleviliği (Nusayrîler)* (İstanbul: Etik Yayınları, 2006), 53.

¹² Sabahattin Sonay, *Kur'an Işığında İslam ve Gerçek Alevilik* (y.y.: Öz Akdeniz Ofset, 1991), 180.

¹³ Abdulmuttalip Arpa - Kasım Ertaş, "Bâtinî Düşünce Tevil ve Nusayrîlik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 62 (2012), 295.

¹⁴ Piri Er, "Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri (Nusayrîler) ve İnanç Esasları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 281.

¹⁵ Arpa - Ertaş, "Bâtinî Düşünce Tevil ve Nusayrîlik", 295; Ergin Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayrîler (Arap Alevileri)* (Ütopya Yayınevi: Ankara, 2005), 14; İrfan Abdülhamid Fettah, "Nusayriyye", çev. Avni İlhan, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 346; Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini

destekler mahiyette olmak üzere Nusayrîlik isminin İbn Nusayr'dan geldiğini ifade etmektedir.¹⁶ Şeyh Şanlı kendilerine verilen Nusayrî ismi için İbn Nusayr ile birlikte olanları tahkir etmek niyetiyle bu adın kullanıldığını söylemektedir.¹⁷ Şeyh Eskiocak ise bu konuda farklı bir görüş ortaya atmaktadır. Ona göre Halife Ömer zamanında Suriye taraflarında bir yerlerin fethiyle uğraşan Ebû Ubeyde el-Cerrâh'a (ö. 18/639) yardımcı olması için askeri bir kuvvet gönderildi. Bu kuvvet içerisinde olanların çoğu Hz. Ali taraftarı olan insanlardı. Bu yardımcı kuvvet sayesinde istenilen yerler fethedilmiştir. Bu nedenle gelen bu kuvvete "nasrat" denildi. Bu kuvvet Lazkiye civarındaki dağları ele geçirdi ve bir kısmı buralara yerleşti. Buralara yerleşenlere de "Nusayra" adı verildi.¹⁸

Şeyh Reyhani kendilerinin İbn Nusayr'ın cemaati olduklarını, bu adın da İbn Nusayr'dan geldiğini ifade etmekte¹⁹ ancak İbn Nusayr'ın mezhep kurucusu olmadığını sadece Ehl-i beytin adap ve kültürüne göre talebeler yetiştirdiğini söylemektedir.²⁰ Nusayrîlik üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Onarlı, İbn Nusayr için Hasan el-Askerî'nin (ö. 260/874); "Muhammed b. Nusayr; nurum, kapım, benden sonra söylediği şeyler hüccetimdir. Kendisi doğruluk üzere doğrudur, yalan yoktur." dediğini aktarır.²¹ Nusayrîlere göre İbn Nusayr, Hasan el-Askerî'nin teveccühüne mazhar olmuş ve onun sözcüsü konumundadır.²² Zaten İbn Nusayr, Hasan el-Askerî'nin babı olduğu iddiasında bulunduğu gibi²³ el-Askerî'den sonra Muhammed el-Mehdî el-Muntazar'ın (gaybeti 260/874) vekili olarak kabul edildiği de ifade edilmektedir.²⁴

Nusayrîlere göre Ehl-i beyt imamlarının mezhebinin liderliğini on ikinci imam olan Muhammed el-Mehdî'den sonra İbn Nusayr üstlendi.²⁵ O, böylelikle Nusayrîlere yol göstererek onları irşat etti.²⁶ İbn Nusayr'dan sonra mezhebin liderliğine Muhammed b. Cündeb (ö. III. yüzyılın son çeyreği), onun ardından Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Cenân el-Cünbülânî (ö. 287/900) geçmiştir.²⁷ Cünbülânî'nin şöhretini duyan ve ona talebe olmak isteyen Ebû Abdullah Hüseyin b. Hamdân el-Hasibî (ö. 346/957 veya 358/969) hocasının vefatı sonrası mezhebin lideri olarak Nusayrîlerin başına geçmiştir.²⁸ Şeyh Reyhani Hasibî için Alevî mezhebinin kurucusu nitelemesini kullanmaktadır.²⁹ Hasibî'den sonra fırkanın başına Muhammed b. Ali el-Cilli (ö. 384/994) geçmiştir. Cilli'nin halefi ise Ebû Said Meymûn b. Kâsım et-Taberânî'dir (ö. 426/1034-5).³⁰ Taberânî ismi, Nusayrî inancının öğretisine son

Ritüelleriyle Nusayrîlik", 583; Mustafa Öz, "Nusayrîler", *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayrîler*, ed. İsmail Kurt - Seyid Ali Tüz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999), 181.

¹⁶ Şerafettin Serin, *Allah ve Ehlibeyt'in Tanıtımı Aleviler, Nusayrîler ve Şiiler Kimlerdir?* (Adana: Koza Matbaacılık, 1997), 139.

¹⁷ Tazegül Demir - Nazife Özdemir, "Avrasya Televizyonu'nda Yayımlanan '48 Perşembe' Adlı Programda Nusayrîlerle Yapılan Söyleşi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 271.

¹⁸ Muhammed Emin Galip Tavit, *Nusayrîler Arap Alevilerin Tarihi*, çev. İsmail Özdemir (İstanbul: Çiviyazıları Yayınları, 2000), 86; ayrıca bk. Nasreddin Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din* (İstanbul: Can Yayınları, 2006), 145; Ayhan Aydın, *Günümüz Alevi, Bektaşî, Mevlevî, Nusayrî İnanç ve Toplum Önderlerinin Görüş ve Düşünceleri* (İstanbul: Cem Vakfı Yayınları, 2006), 438; Hatice Arslan, *Nusayrî Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 16.

¹⁹ Er, "Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri", 281.

²⁰ Mahmut Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 2 Tarihte Aleviler* (İstanbul: Can Yayınları, 1995), 28.

²¹ Onarlı, *Arap Aleviliği (Nusayrîler)*, 53.

²² Nihad Yenmiş, "Arap Aleviliğinde Kutsal Günler ve Bayramlar", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54, Nusayrîlik Özel Sayısı (2010), 303; Hamit Sayar, *Gölge Işıklar 1 Alevi Nusayrî Manifestosu* (Ankara: Dorlion Yayınları, 2021), 23-24.

²³ Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik", 24.

²⁴ Onarlı, *Arap Aleviliği (Nusayrîler)*, 54; Fettah, "Nusayriyye", 349; Türk, "Nusayrîliğin Tarihi Kökeni ve Gelişmesi", 60.

²⁵ Memet Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan* (Hatay: Onur Ofset, 2006), 52.

²⁶ Hüseyin Türk, "Nusayrîlik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri", *Folklor/Edebiyat = Folklore/Literature* 7/28 (2001), 130.

²⁷ İlyas Üzümlü, "Nusayrîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/271; Öz, "Nusayrîler", 182; Mehmet Kubat, *İslâm Mezhepleri Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2025), 334; Tavit, *Nusayrîler Arap Alevilerin Tarihi*, 164.

²⁸ Ömer Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)* (Adana: Gözde Yayınları, 2011), 69-70; Arslan, *Nusayrî Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi*, 38.

²⁹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 2*, 41-42; bk. Türk, *Anadolu'nun Gizli İncancı Nusayrîlik*, 44; Abdülhamit Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı: (Çağımızda Batınlık Örneği)* (Konya: Esra Yayınları, 1997), 19-20; İnan Keser, *Nusayrîler: Arap Aleviliği* (İstanbul: Çiviyazıları Yayınları, 2002), 17.

³⁰ Öz, "Nusayrîler", 183.

şeklini veren bir alim olarak zikredilmektedir.³¹ Taberânî'den sonra her şeyh kendi bölgesinde bağımsız olarak Nusayrilerin varlığını sürdürmesini sağlamıştır.³²

1.2. Nusayrîlik İnanç Esasları ve İbadet Pratikleri

Nusayriler kendilerini Şîa içerisinde konumlandırırlar.³³ Şeyh Hüseyin Şanlı, Nusayriliği; kaynağını Kur'an'dan, sünnet-i nebevîden ve Ehl-i beyt imamlarından alan dosdoğru bir yol olarak tanımlar.³⁴ O, Nusayrilerin İbn Nusayr'dan yolu/Ehl-i beyt öğretisini aldıklarını sözlerine ekler.³⁵ Bu hususta İbn Nusayr'ın Ehl-i beyt öğretisinin ve felsefesinin Alevilere/Nusayrilere ulaşmasında büyük bir katkısı bulunmaktadır.³⁶ Bundan ötürü Nusayriler, ona derin bir saygı ve sevgi duyarlar.³⁷ Nusayrî düşüncede Hz. Ali ve Ehl-i beyte velâyet etmenin anlamı onların gösterdikleri yoldan gitmektir. Allah'a ulaştıran yol, bunların yoludur.³⁸ Çünkü Ehl-i beytin yolu Kur'an'a dayalıdır. Bu yol Kur'an'daki zâhiri bâtına bağlayan bir köprüdür.³⁹

Nusayrî şeyhlerine göre Alevî (Nusayrîlik) mezhebini bizzat Hz. Peygamber yol olarak kurdu.⁴⁰ Şeyh Reyhani O'nun yirmi üç yıl boyunca Şiiliği/Aleviliği kurmak için nefes tükettiğini ifade eder.⁴¹ Haliyle Alevîlik/Nusayrîlik peygamberliğin gölgesinde büyüyen bir mezhep olup Hz. Muhammed'in terbiyesiyle şereflenen, onun ilim, ahlak ve kutsalını temsil eden Ehl-i beytin yolu olarak tanımlanmaktadır. Bu yolun ilk temsilcileri olarak Selmân el-Fârisî (ö. 36/656), Mikdâd b. Amr (ö. 33/653), Ebû Zerr el-Gıfârî (ö. 32/653) ve Ammâr b. Yâsir (ö. 37/657) gibi isimler sayılmaktadır.⁴²

Şeyh Mullaoğlu ise farklı bir fikir ortaya koymakta ve Nusayriliğin ortaya çıkışının Hz. Muhammed'in vefatıyla başladığını dile getirmektedir. Bu dönemde kimin halife olması gerektiği hususunda Müslümanların ikiye bölündüğünü bir kısmının Hz. Muhammed'in soyundan olan amcaoğlu, damadı, vasisi, musahibi ve İslâm'ın gerçek koruyucusu Hz. Ali'nin halife olması gerektiğini ileri sürdüklerini, diğer kısmının ise Hz. Ebubekir'i halife seçtiğini söylemektedir.⁴³

Nusayriliğin bir din olup olmadığı hususunda Nusayrî olmayan araştırmacılar farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Buna göre; Nusayrîlik İslâm dini içerisinde değerlendirilmesi gereken bir mezheptir veya Nusayrîlik aşırı Şîi gruplardan biridir ya da Nusayrîlik İslâm dışı bir dindir veyahut Nusayrîlik Hristiyan orjinli bir dindir.⁴⁴ Nusayriler kendilerini Müslüman olarak tanımlasalar da İslâm'ın inanç ve ibadet anlayışları kendi geleneklerine göre bir forma çevirmişlerdir.⁴⁵ Bazı İslâm mezhepleri tarihçilerine göre Nusayrilerin inanç esaslarının temelinde Hz. Ali'nin ilahlaştırılması hususu bulunmaktadır.⁴⁶ Doğrusu bu bakış açısını destekleyecek epeyce bir verinin Nusayri kaynaklarında var olduğu bilinmektedir. Buna göre Nusayri inancında Hz. Ali, zahirde imam, bâtinî olarak ise tanrıdır. Hz. Ali, ezellilik, sonsuzluk, günahları af etme, tevbeleri kabul etme, rızık verme, yardım etme gibi ilahi vasıflara sahiptir.⁴⁷

³¹ Reyhan Erdoğan Başaran, "Nusayrî-Alevî İnancında Tecelli Konusunun Kâsım et-Taberânî'nin Eserleri Doğrultusunda Analizi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 11/1 (2022), 553.

³² Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler (Arap Alevileri)*, 68.

³³ Erdoğan Başaran, "Nida'dan Takiyye'ye", 55; Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik", 22.

³⁴ Demir - Özdemir, "48 Perşembe' Adlı Programda Nusayrilerle Yapılan Söyleşi", 269.

³⁵ Demir - Özdemir, "48 Perşembe' Adlı Programda Nusayrilerle Yapılan Söyleşi", 271.

³⁶ Yenmiş, "Arap Aleviliğinde Kutsal Günler ve Bayramlar", 303; Sayar, *Gölge Işıklar 1*, 23-24.

³⁷ Yenmiş, "Arap Aleviliğinde Kutsal Günler ve Bayramlar", 299-300.

³⁸ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 100.

³⁹ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 101.

⁴⁰ Mahmut Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 3 Tarihte Aleviler* (İstanbul: Can Yayınları, 1997), 117.

⁴¹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 3*, 213.

⁴² Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 3*, 12; bk. Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 16.

⁴³ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 15; Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din*, 143-144.

⁴⁴ Geniş bilgi için bk. Işık, "Kitabu Ta'limi Diyaneti'n-Nusayriyye Işığında Nusayri Teolojisi", 35-39.

⁴⁵ Arpa - Ertaş, "Bâtınî Düşüncede Tevil ve Nusayrîlik", 296.

⁴⁶ Öz, "Nusayriler", 186-187.

⁴⁷ Kitabu'l-Mecmu'da ifade edilen bu hususlara örnek olmak üzere; "Ey mülkün sahibi! Ey Emiru'n-Nahl! Ey Ali! Ey çok bağışlayan! Ey ezeli! Ey tövbeleri kabul eden!.." ve "Şehadet ederim ki önden ve yandan saçları dökülmüş (dazlak) olan mabud Hz. Ali b. Ebi Talib'den başka 'ilah', seyyid Muhammet Mahmut'dan başka 'hicab', Hz. Selman el- Farisi'den başka 'bab' yoktur." benzeri ifadelerle tesadüf edilmektedir. Ahmet Turan,

Nusayrî itikadında Hz. Ali'nin ilah olarak kabulü aşkın bir ilahın beşere hulûl etmesi şeklindedir. Yoksa beşerin ilah yerine konulması gibi bir inanç söz konusu değildir.⁴⁸

Çağdaş dönem Nusayrî şeyhlerinin mezheplerini anlattıkları eserlerde Hz. Ali'nin uluhiyetine yönelik iddiaları eleştirdikleri görülmektedir. Nitekim Nusayrî şeyhleri, Nusayrîlerin Hz. Ali'yi tanrılaştırdıkları⁴⁹ şeklindeki ithamların yanlış olduğunu söylerler. Onlar Hz. Ali'de inkâr edilemeyecek kerametler bulunduğunu, fazilet, ilim ve karakter açısından üstün bir konumda olduğunu ifade ettikten sonra kendilerinin derin bir Ali sevgisine sahip bulunduklarını söylemektedirler.⁵⁰ Hz. Ali'nin gösterdiği mucizelerin yorumunda akıllı aydın kimseler bu kudretin Allah tarafından verilen ilahi bir güç olduğunu söylemişlerdir. Akılları zayıf olan ve gerçek yorumu anlamayan cahil insanlar ise mucize gösterene tanrı olarak tapmışlardır. Hz. Ali'de görünen kudret, Allah'ın bir tecellisi olup onun gösterdiği olağanüstü mucizeleri de o, bu kudret sayesinde yapmıştır.⁵¹ Şeyh Eskiocak, "Hz. Ali, Ebu Talib'in oğludur. Aynı zamanda Hz. Muhammed'in amcası oğludur. Hz. Muhammed babasının erkenden ölmesinden dolayı amcası Ebu Talib'in yanında kalmıştır. Hz. Ali ile aynı evde büyümüştür."⁵² demekte ve böylelikle onun da herkes gibi insani yönünü ifade etmektedir.

Şeyh Eskiocak'a göre Alevilik (Nusayrîlik) Müslümanlıktan çıkmış bir mezhep değil bilakis Müslümanlığın kendisidir. Alevilik; Hz. İbrahim'den itibaren gelen İslâm dininin tabileri ve takipçileridir.⁵³ Şeyh Mullaoğlu, Aleviliği/Nusayrîliği; Allah'ın ehadiyyetini, Hz. Muhammed'in nübüvvetini ve Hz. Ali'nin velâyetini ikrar etmek olarak tanımlamaktadır.⁵⁴ Şeyh Tümkaya, her Alevî Müslümandır, her Alevî kelime-i şehâdeti ikrar eden ve İslâm'ın beş şartını yerine getirendir diyerek İslâm'ı kabul etmeyen, Kur'an'ı kitap saymayan ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanmayan haliyle Alevî sayılamayacağını ifade etmektedir.⁵⁵

Nusayrîlerin Tanrı inancıyla ilgili cevap verdikleri bir mesele de hulûl konusudur. Onlar kesin bir dille; kendilerinin 'hulûl'u kabul etmediklerini, hulûl nazariyesini kabul edenleri dalaletle sapanlardan saydıklarını, Yüce Allah'ın etten, kemikten oluşan bir cisime hulûl etmesini reddettiklerini⁵⁶ ve İhlâs süresinde anlatılan bir tevhit inancına sahip olduklarını dile getirmektedirler.⁵⁷ Nusayrî şeyhleri tevhidî; "Allah'ın zatını insanın tasavvur edemeyeceğine ve O'nun her şeyin ötesinde olduğuna itaat etmek olarak tanımlamışlardır. Allah'ın hiçbir şeye benzememesine ve tek olmasına inanmak"⁵⁸ ve aynı şekilde olmak üzere Allah'ın varlığına, birliğine, eşi ve benzeri olmadığına, kendisinden başka yaratıcı olmadığına, tüm eksikliklerden ve kusurlardan münezzehe olduğuna inanmak" olarak tanımlamaktadırlar.⁵⁹

Nusayrîlerin ahiret inançları tamamen bâtinî bir içeriğe sahiptir. Bu inançlarını tenâsüh

"Kitabu'l-Mecmu'u'nun Tercümesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1996), 8-18; Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik", 589; Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayrîler (Arap Alevileri)*, 71.

⁴⁸ Arpa - Ertaş, "Bâtînî Düşüncede Tevil ve Nusayrîlik", 297; Palabıynk, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik", 27; bk. Naim Tozlu, Ürkmez Selahattin, *Nusayrîler: Tarih, İnanç, Edebiyat ve Kaynakça* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017), 38.

⁴⁹ Bk. Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası*, 42-43.

⁵⁰ Üzümlü, "Türkiye'de Alevî/Nusayrî Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım", 180-181.

⁵¹ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 151; Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din*, 65.

⁵² Nasreddin Eskiocak, *İlk Alevî Kimdir* (İstanbul: Can Yayınları, 2014), 14.

⁵³ Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din*, 77; bk. Şerafettin Serin, *Alevî Nusayrîler Hakkında Soru ve Cevaplar* (Adana: Koza Matbaacılık, 2007), 113.

⁵⁴ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 17.

⁵⁵ Demir - Özdemir, "48 Perşembe' Adlı Programda Nusayrîlerle Yapılan Söyleşi", 274; Nasreddin Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon* (İstanbul: Can Yayınları, 1998), 78.

⁵⁶ Sayar, *Gölgeli Işıklar 1*, 200; Uluçay, *Nusayrîlik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 44; Serin, *Alevî Nusayrîler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 124; Mehmet Hanifi Yoldaş - Mehmet Kubat, "Çağdaş Nusayrî Şeyhlerinin Eserlerinde Tanrı Tasavvuru ve Hz. Ali Algısı", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2024), 12.

⁵⁷ İskender Doğan, *Soru ve Cevaplarla Ehl-i Beyt ve Arap aleviliği* (İstanbul: Ares Kitap Yayıncılık, 2009), 147.

⁵⁸ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 17.

⁵⁹ İsmail Şık, "Alevî Nusayrîlerin İslam Anlayışı ve Temel İnançları (Adana/Akkapı-Hadırlı Örneği)", *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*, ed. Mehmet Yazıcı (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014), 1/255.

fikri ile ilişkilendirerek açıklamaktadırlar.⁶⁰ Nusayrî şeyhleri, tenâsûhe inandıklarını ve inançlarını haklı, makul, mantıki ve dinî sebeplere dayandığını iddia ederler. Tenâsûhe inanmamamanın bilmeyerek küfre girmek olduğunu ve Allah'ın adil olmadığını söylemekten bir farkının kalmadığını iddia etmektedirler.⁶¹ Şeyh Tahsin Yılmaz, tenâsûhün gerekliliği hakkında; Allah'ın adaletinin sağlanması için insanın defalarca dünyaya gelmesi gerektiği şeklinde bir açıklamada bulunur.⁶²

Şeyh Tümkaya İslâm'ın dışında bir ibadet şekillerinin olmadığını ve ibadetlerinin Kur'an, sünnet-i nebevî, Ehl-i beyt ve imamlarının ışığında olduğunu ifade etmektedir.⁶³ Nusayriler, İslâm'ın temel ibadetlerini te'vil etmek suretiyle ferdi ve toplu biçimde yerine getirilebilen, kendilerine has bir forma dönüştürmüşlerdir.⁶⁴ Yani İslâm'ın beş şartının bâtinî yorumu ve uygulaması söz konusudur. Namaz beş vakittir ve Ca'ferî mezhebine göre ve evlerde gizli olarak kılınmaktadır. Biçime, yere ve zamana önem verilmez. Önemli olan Allah'ın adını anmak ve O'nunla baş başa kalarak O'nun için dua etmektir.⁶⁵ Nusayrilikte Ramazan ayında oruç tutulmaktadır ve oruçla ilgili pratikler Ehl-i sünnet ile büyük oranda aynıdır.⁶⁶ Keza zekât⁶⁷ da hac da yerine getirilen diğer ibadetlerdendir.⁶⁸ Nusayrilerin ibadetleri hakkında din adamlarının ifade ettiklerine bakarak çağdaş dönemde kendi inanç ve uygulamalarını izah ederken Müslümanların ortak uygulamalarına aykırı düşecek yorumlardan sakındıkları kanaati kişide hasıl olmaktadır. Bu kanaati haklı çıkaracak şekilde olmak üzere örneğin namaz, oruç ve benzeri ibadetleri bu meyanda izaha çalışmaktadırlar. Bu durum onların kapalı toplum olma anlayışına son vermeye çalıştıkları, sosyolojik anlamda kendilerini kabule çalıştıkları şeklinde değerlendirmeye tutulabilir.

Nusayriler kutsal kitap olarak Kur'an-ı Kerim'e derin bir saygı gösterirler. Nusayrî şeyhleri ayette "Kesin olarak bilesiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz."⁶⁹ buyrulduğu üzere Kur'an-ı Kerim üzerinde herhangi bir tahribatın yapılamayacağını söylerler. Nusayrilere göre Hz. Muhammed Kur'an ilmini Hz. Ali'ye öğretti. Kur'an'ı ilk olarak toplayan Hz. Ali'dir. Kur'an Hz. Ali tarafından korunduğundan onun üzerinde tahribat yapılması mümkün değildir.⁷⁰ Onlara göre Kur'an'ın bâtinî anlamları vardır ve kendileri bu anlamlara vakıftırlar.⁷¹ Nusayriler, Kur'an'ın bâtinî anlamlarının yalnızca Hz. Ali tarafından bilindiğini ve bu ilmin Hz. Peygamber tarafından ona öğretildiğini söylerler.⁷² Kur'an'ın gizli/bâtinî anlamları, Hz. Ali ve onun soyundan gelen imamların açıklamalarıyla anlaşılabilir.⁷³ Hz. Ali ve taraftarları Kur'an'ın zâhirî ve bâtinî ilmini kitaplara yazdılar. Bu kitaplar da Ehl-i beyt imamlarına intikal etti. Hasan el-Askerî bu ilmi müridi olan İbn Nusayr'a bıraktı.⁷⁴

Nusayrilerin kutsal kitabı olduğu ifade edilen *Kitâbü'l-Mecmû'*, bazı Nusayrî kökenli müeliflere göre Taberânî'ye ait bir eserdir.⁷⁵ Ancak Arslan, *Kitâbü'l-Mecmû'*nun el-Hasibî

⁶⁰ Mehmet Hanifi Yoldaş, "Arap Alevilerinin Ahirete İman Anlayışları ve Tenâsûh İnançları", *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 6/1 (Temmuz 2023), 96-97.

⁶¹ Mahmut Nedim Turhaner, *Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi* (b.y.: y.y., t.y.), 130-131; Nusayrilerin ahiret ve tenâsûh inançları hakkında geniş bilgi için bk. Yoldaş, "Arap Alevilerinin Ahirete İman Anlayışları ve Tenâsûh İnançları", 86-112.

⁶² Er, "Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri", 288; Nusayrilerin tenâsûh inançları hakkında geniş bilgi için bk. Yoldaş, "Arap Alevilerinin Ahirete İman Anlayışları ve Tenâsûh İnançları", 95-107.

⁶³ Demir - Özdemir, "48 Perşembe' Adli Programda Nusayrilerle Yapılan Söyleşi", 272-273.

⁶⁴ Arpa - Ertaş, "Bâtinî Düşüncede Tevil ve Nusayrilik", 301.

⁶⁵ Türk, *Anadolu'nun Gizli İnanıcı Nusayrilik*, 65-67.

⁶⁶ Er, "Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri", 285.

⁶⁷ Türk, *Anadolu'nun Gizli İnanıcı Nusayrilik*, 65-67.

⁶⁸ Uluçay, *Nusayrilik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*, 26.

⁶⁹ *Kur'an-ı Kerim Meâlî*, çev. Halil Altuntaş, Şahin Muzaffer (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), Hicr, 15/9.

⁷⁰ Er, "Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri", 280.

⁷¹ Arpa - Ertaş, "Bâtinî Düşüncede Tevil ve Nusayrilik", 298; Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik", 30; bk. Aydın, *Günümüz Alevî, Bektâşî, Mevlevî, Nusayrî İnanç ve Toplum Önderleri*, 442.

⁷² Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 123.

⁷³ Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 86.

⁷⁴ Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 39.

⁷⁵ Sayar, *Gölge Işıklar 1*, 100.

tarafından yazılmadığını ve bu eserin anonim olma ihtimalinin yüksek olduğunu söylemektedir.⁷⁶ *Kitâbü'l-Mecmû'nun* Türkçeye tercümesini yapan Turan, "... on altı süreden meydana gelmiş olan kitap, Ali b. Ebi Talib'in sözlerini ve emirlerini, Nusayrilerin inançlarını ve esaslarını içine almaktadır. Bu kitap Nusayriler için dini eğitim ve ibadet kitabıdır. Nusayrilerin bizzat kendileri bu kitaba 'dinin esas taşı' demektirler. Bütün Nusayri inancını içine aldığından, Nusayrilğe giriş merasiminde, mezhebe girenlere tekrarlatılmaktadır." Şeklinde bir değerlendirmede bulunmaktadır.⁷⁷ Ancak Şeyh Mullaoğlu, *Kitâbü'l-Mecmû'* hakkında; "...bu kitapta sadece on iki bayram, o bayramların önemi, bayramlarda yapılması gereken dualar ile Kur'an'daki kanıtları ve Kur'an'da zikri geçen kutsal olaylar vardı. Ancak kitapta bunlardan başka bulunan her şey daha sonra başkaları tarafından eklenmiştir." şeklinde fikir beyan etmektedir.⁷⁸

2. Nusayrilerin Dört Halife Dönemi Siyasi Olaylarına Dair Görüş ve Değerlendirmeleri

İmâmet Nusayrilere göre kutsal bir makam olup dini ve dünyevi alanda liderlik, önderlik olarak kabul edilmektedir. Nusayriler; imamların, aynen peygamberler gibi yanılgıdan, dalgınlıktan ve günahlardan sakındırılmış, korunmuş olduklarına inanmakta ve imamları masumiyetle vasfetmektedirler. İmâmet aynı şekilde peygamberlik gibi insanoğluna verilmiş ilahi bir ikram ve lütuftur. İmâm dini bir lider olması hasebiyle peygamberler gibi Allah tarafından seçilir.⁷⁹ Bundan ötürü imâmet/hilâfet seçime tabi bir makam değildir. Bilakis Hz. Peygamber'in ataması ile olmaktadır.⁸⁰

Nusayrilere göre Müslümanlar arasındaki bölünmeler, tartışmaların ortaya çıkma sebebi hilâfet/imâmet meselesidir.⁸¹ Şeyh Mullaoğlu, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ihtilafların çıktığını ve dinin mezheplere ayrılmak suretiyle parçalandığını söylemektedir. Ona göre, İslâm toplumu ikiye ayrıldı. Bir kısmı Hz. Peygamber'in soyuna bir kısmı da Emevîlerin yanlışlıklarına uydu. Emevîler ile onlara uyanlar zenginliğin temsilcisi oldular. Ehl-i beyt ve onlara uyanlar ise zenginliğe önem vermeyip İslâm'ı, Hz. Peygamber ve onun soyunun gösterdikleri şekilde benimsediler. Hz. Ali'ye de aşırı bir sevgiyle bağlandılar.⁸² Şeyh Eskiocak'a göre birinci halife gayri adil bir seçimle hilâfete geçtikten ve Hz. Ali bu gibi bir mağduriyete uğradıktan sonra kendisi ve yandaşları cuma ve cemaatlerden uzak kaldılar.⁸³

Nusayriler; Hz. Peygamber'in Allah'ın emri uyarınca çeşitli vesilelerle Hz. Ali'nin kendisinden sonra Müslümanların halifesi ve velisi olduğunu dile getirdiğini söylerler.⁸⁴ Şeyh Reyhani Hz. Muhammed'in yirmi üç yıllık risâleti süresince her yerde, çeşitli söz ve metotlarla Hz. Ali'yi halife olarak atamak için birçok hadis söylediğini ifade etmektedir.⁸⁵ Bu duruma örnek olmak üzere veda haccından dönen Hz. Muhammed'in Gadîr-i Hum mevkiinde yaptığı konuşma ile kendisinden sonra veli, vasî ve imam olarak Hz. Ali'yi tayin ettiğini bildirdi.⁸⁶ Nusayrilere göre Gadîr-i Hum olayı Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin kendisinden sonra halife olması hususundaki son ihtarıdır. Aslında Hz. Muhammed'in veda haccına tüm Müslümanları katılmaya çağırması, Allah'ın emri olan Hz. Ali'nin hilâfetini herkesin huzurunda ilan etmek istemesi nedeniyleledir.⁸⁷ Nusayrilere göre bu tayin tamamen Allah'ın emri ileler. Bu emir ise; "Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir."⁸⁸ ayetiyle

⁷⁶ Arslan, *Nusayri Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi*, 105; Üzümlü, *Kitâbü'l-Mecmû'nun* Hasibi tarafından yazıldığını dile getirmektedir. Bk. Üzümlü, "Nusayrilik".

⁷⁷ Turan, "Kitabu'l-Mecmu'u'nun Tercümesi", 6.

⁷⁸ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 55.

⁷⁹ Şık, "Alevi Nusayrilerin İslam Anlayışı ve Temel İnançları", 1/257-258.

⁸⁰ Mahmut Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1 Tarihte Aleviler* (İstanbul: Can Yayınları, 1995), 42; Doğan, *Soru ve Cevaplarla Ehl-i Beyt ve Arap aleviliği*, 104.

⁸¹ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'andaki Reenkarnasyon*, 78.

⁸² Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 15.

⁸³ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 48.

⁸⁴ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 3*, 69-70; Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 38.

⁸⁵ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 3*, 71.

⁸⁶ Şık, "Alevi Nusayrilerin İslam Anlayışı ve Temel İnançları", 1/252.

⁸⁷ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 3*, 71-72.

⁸⁸ Mâide, 5/67.

ifade edilmiştir.⁸⁹ Hz. Peygamber, kendisini dinleyen Müslümanlardan Hz. Ali'ye biat etmelerini istemiştir.⁹⁰ Nusayrî şeyhleri Hz. Peygamber'in burada yaptığı konuşma ile "Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Ey Allah'ım Ali'nin dostuna dost, düşmanına düşmanı ol" dediğini⁹¹ ve bunun üzerine Ebubekir ve Ömer'in Hz. Ali'yi ilk tebrik edenlerden olduğunu söylemektedirler.⁹² Hz. Peygamber'in konuşmasından sonra "...Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim..."⁹³ ayeti nazil oldu. Nusayrîlere göre bu ayet Hz. Ali'nin imamlığını teyit etmiştir.⁹⁴

Nusayrîler; Hz. Peygamber'in vefatından sonra O'nun bu vasiyetinin dikkate alınmadığını ve Hz. Ali'ye ait olan imâmet hakkının gasp edildiğini ileri sürmektedirler.⁹⁵ Bu düşüncelerinin gerekçesi olarak da Kureyş'in hiçbir şekilde Hz. Ali'nin hilâfetini kabul etmeye yanaşmayacağını, Hz. Ali'nin savaşlarda Kureyş'in en yiğit ve kahraman savaşçıları öldürdüğünü, haliyle Kureyş'e mensup her aile Hz. Ali'den öç almak düşüncesine sahip olduğunu göstermektedirler.⁹⁶

Gadir-i Hum dönüşü Medine'de Hz. Ali aleyhine propagandalar yapılmaya başlandı. Hz. Ali hakkında yaptığı vasiyeti Hz. Peygamber'in en yakınında bulunanlar engellemek istediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber vefatının yaklaştığını hissettiği günlerde vasiyetinin uygulanması için kendisine muhalefet edenleri Medine'den uzaklaştırmak istedi.⁹⁷ Bunun için Müslümanları topladı ve başlarına da Usâme b. Zeyd'i komutan yaptı. Şam yakınlarına Mûte denilen yere gaza için gitmelerini emretti. Ancak Hz. Peygamber'in ısrarına rağmen ordu yola çıkmadı. Hz. Muhammed bu durum üzerine emirlerine itaat etmeyenleri sert bir dille kınadı. Şeyh Eskiocak'a göre Kur'an'ın hükmü gereğince Hz. Muhammed'e itaat Allah'a itaat etmek demektir. Hz. Muhammed'in emirlerine karşı gelinmeye başlanması O'na saygı ve sevginin olmadığını göstermektedir.⁹⁸ Hazırlanan birliğin içine başta ashabın önde gelenleri olmak üzere tüm muhalifleri orduya dahil ederek yola çıkmalarını emretti. Orduda ensardan birkaç kişi vardı. Bu kişiler Hz. Ali'ye muhalif olanlardı. Ne var ki muhalifler Hz. Peygamber'in niyetini anladılar ve birliğe katılmada ağır davrandılar. Her şeye rağmen Hz. Peygamber hastalığı esnasında Usâme'nin ordusunun hareket etmesini istediği halde bu emri maalesef yerine getirilmedi.⁹⁹ Hz. Peygamber bu yapılacak sefer ile üç amacı gerçekleştirmek istiyordu. Mûte savaşının öcünü almak, Suriye'de Araplar arasında Hristiyanlığı yayan Rumları durdurmak ve Hz. Ali'nin hilâfetine engel olabilecek bütün Kureyş büyüklerini ve muhaliflerini Medine'den uzaklaştırmaktı.¹⁰⁰

Nusayrîlerin eleştirdiği hususlardan biri de Hz. Peygamber'in vefatına yakın günlerde gerçekleşen ve "Kırtas hadisesi" olarak isimlendirilen olaydır. Buna göre Hz. Muhammed'in hastalığı şiddetlendiğinde etrafında Ehl-i beyti, yakınları ve sahâbeleri toplanmıştı. Hz. Muhammed "Bana bir kâğıt kalem getirin. Size bir yazı yazayım. Ta ki benden sonra dalalete düşmeyesiniz." şeklinde bir istekte bulundu.¹⁰¹ Ancak Hz. Peygamber'in bu isteği o an etrafında bulunanlardan Hz. Ömer'in "Ne oldu buna. Hastalık ağır bastı da sayıklıyor mu? Vasiyete ne gerek var. Kur'an elimizde. Allah'ın kitabı bize yeter." sözlerini söylemesi üzerine kimileri kâğıt getirelim kimileri ise Hz. Ömer'in itirazını savundular. Hz. Peygamber'in yanında bu meseleden dolayı münakaşa çıktı. Bunun üzerine Hz. Peygamber onları yanından kovdu.¹⁰² Nusayrîler; yaşanan bu hadisede Hz. Ömer'in Hz. Peygamber için sayıklıyor diyerek

⁸⁹ Serin, *Aleviler, Nusayriler ve Şiiler Kimlerdir?*, 155.

⁹⁰ Onarlı, *Arap Aleviliği (Nusayriler)*, 78.

⁹¹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 3*, 73.

⁹² Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 15-16; Sayar, *Gölgeli Işıklar 1*, 129.

⁹³ Mâide, 5/3.

⁹⁴ Serin, *Aleviler, Nusayriler ve Şiiler Kimlerdir?*, 40; Şık, "Alevi Nusayrilerin İslam Anlayışı ve Temel İnançları", 1/253.

⁹⁵ Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik", 584.

⁹⁶ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 43.

⁹⁷ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 51-54.

⁹⁸ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 34-35.

⁹⁹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 51-54.

¹⁰⁰ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 3*, 96-97.

¹⁰¹ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 36.

¹⁰² Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 54; bk. Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler (Arap Alevileri)*, 25.

vasiyette bulunmasını engellediği iddia etmektedirler.¹⁰³ Nusayrî şeyhleri Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in vasiyetini yazmasına engel olması ile "İslâmiyet kaderini alt üst ettiğini ve zalim Emevîlere devlet kurma güç yeteneği sağladığını" iddia etmektedirler.¹⁰⁴

Nusayrîlere göre, yazılı vasiyet isteği yerine gelmeyen Hz. Peygamber şifahî olarak üç maddelik vasiyet bıraktı. Ancak hadisin ravileri bu maddeleri sıralarken üçüncü maddeyi unuttuklarını söylemektedirler. Bu üçüncü madde vasiyetin en önemli maddesi olup Hz. Ali'nin velâyetini ifade etmektedir.¹⁰⁵ Nusayrî şeyhleri; Hz. Muhammed'e vasiyet hakkı tanınmadan birinci halifenin seçildiğini, onun vasiyeti ile ikinci halifenin, onun vasiyeti ile de üçüncü halifenin seçildiğini ancak bu seçim şekli için adaletten bahsetmenin mümkün olmadığını ısrarla belirtmektedirler.¹⁰⁶

Şeyh Reyhani, Ebubekir ve Ömer'i hilâfet politikası nedeniyle işledikleri büyük haksızlıklardan ötürü eleştirdiklerini söylemekte ve hilâfet konusunda Hz. Peygamber'i dinlemeyip kendilerinin ve Kureyş'in güdümlü siyasetinin sinsi metoduna göre davrandıklarını ifade etmektedir.¹⁰⁷ Nusayrîler, Hz. Muhammed'in daha cenazesi yerdeyken "Sakife darbesi" ile Hz. Peygamber'in vasiyetinin ilk dakikada çiğnendiğini ileri sürmektedirler.¹⁰⁸ İlk halifenin seçiminde Hz. Peygamber'in emrine uyulmaması Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'in yolundan ayrılmayı göze aldıkları anlamına gelmektedir ki Nusayrîler bunun tasvip edilecek bir tarafının olmadığını özellikle belirtmektedirler.¹⁰⁹

Şeyh Reyhani Hz. Peygamber'e karşı yapılan muhalefetin sonucu olarak Ebubekir, Ömer ve Osman'ın halife olduklarını ve bu kişilerin de birer zorba olduklarını söylediği¹¹⁰ gibi onların işgalci olduklarını da ileri sürmektedir.¹¹¹ Şeyh Serin, Ebubekir, Ömer ve Hz. Osman'ın yönetimi için bunun halifelik değil padişahlık olduğunu söylemektedir.¹¹² Hz. Peygamber'in vefatından sonra hilâfeti elde edenler hem Hz. Ali'ye hem de onun tüm taraftarlarına cephe aldılar.¹¹³ Şeyh Eskiocak ise üç halifenin yönetiminin İslâm için şanssızlık olduğunu söyler. O, Hz. Muhammed'in Allah'ın emriyle Hz. Ali'ye biat edilmesini emretmesine rağmen vefatından sonra bütün bu emirlerin hiçe sayılarak Müslümanlar arasında hilâfet kavgasının başladığını dile getirir.¹¹⁴

Nusayrîler başta Hz. Ebubekir olmak üzere Hz. Ömer ve Hz. Osman hem kendilerini hem de hilafete geliş şekillerini, dönemlerinde yaşanan bazı olaylar ile birtakım icraatlarından ve yapıp ettiklerinden ötürü sert ve kınayıcı bir dille eleştirirler.

2.1. Hz. Ebubekir Dönemi

Nusayrîler, Hz. Muhammed'in vefatının akabinde Hz. Ali, Ehl-i beyt ve özel sahabeleri Hz. Peygamber'in naaşını yıkamak, cenaze namazını kılmak ve defnetmekle meşgul oldukları anda "diğer tarafın" halife seçmek ve seçilmek için Sakîfetü Benî Sâide'de toplandıklarını söylemektedirler. Onlara göre bu seçim için henüz erkendi. Çünkü Hz. Muhammed'in cenazesi daha defnedilmemiş, namazı bile kılınmamıştı.¹¹⁵ Başta Hz. Ali ve Hâşimîler, Hz. Peygamber'in cenazesiyle meşgul oldukları için meydan muhteris ve sinsi kişilere kaldı. Ensar ise bu süreçte Hz. Ali'nin ilgisizliği ve kabile rekabeti yüzünden birbirine ihanet edip mütecaviz tarafa teslim oldu.¹¹⁶

Nusayrîlere göre Sakîfetü Benî Sâide'de yapılan toplantıya herkesin davet edilmesi ve

¹⁰³ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 105.

¹⁰⁴ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 59.

¹⁰⁵ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 54-55; Doğan, *Soru ve Cevaplarla Ehl-i Beyt ve Arap aleviliği*, 113; bk. Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayrîler (Arap Alevileri)*, 26.

¹⁰⁶ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 37.

¹⁰⁷ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 145.

¹⁰⁸ Sayar, *Gölgeli Işıklar* 1, 22.

¹⁰⁹ Sonay, *Kur'an Işığında İslâm ve Gerçek Alevilik*, 187.

¹¹⁰ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 3, 113.

¹¹¹ Mahmut Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 4 Haksızlık ve Haklılık* (İstanbul: Can Yayınları, 1997), 17.

¹¹² Serin, *Alevi Nusayrîler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 77-78.

¹¹³ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 3, 116.

¹¹⁴ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 66.

¹¹⁵ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 37.

¹¹⁶ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 68.

alınan kararın çoğunluğun isteği doğrultusunda olması gerekirdi.¹¹⁷ Hz. Ali, Hz. Peygamber tarafından halife olarak tayin edildiği halde bu makama geçemedi. Hz. Peygamber'in ölümünün sebep olduğu şok halinden istifade ederek üç dört kişinin oldu bittiye getirmesiyle Ebubekir halife seçildi.¹¹⁸ Yapılan toplantıda bu sonucun çıkmasında Ömer'in dahiyane müdahalesinin ve Evs'ten birkaç kişinin kabile rekabeti nedeniyle tutumlarının belirleyici olduğuudur.¹¹⁹

Şeyh Reyhani bu durumu; “Müslümanlar, Ebubekir'i hilâfete uygun gördüler ve seçtiler.” diye düzenbazlıklarını sözbirliği lakırdısıyla gizlediler. Yani doğrusu Ebubekir seçimle değil, gizli ve kirli siyaset cambazlığıyla, fırsat yakalama hüneriyle ve işi oldu-bitti durumuna getirip kamuyu aldatma numarasıyla başa geldi.” sözleriyle eleştirir.¹²⁰ Nusayrî şeyhlerine göre Allah'ın övgüsüne mazhar olmuş Ehl-i beytin bulunmadığı bir seçim kesinlikle adil değildir.¹²¹ Ayrıca Ebubekir'in halife seçilmesi sürecinde dile getirildiği ifade edilen “Hilâfet Kureys'tedir” rivayetinin uydurma bir hadis olduğu her halinden bellidir. Nusayrîlere göre Hz. Peygamber bu canavarları yani Kureyslileri bile bile ümmetin başına musallat etmez.¹²² Şeyh Eskiocak Alevilere tarih boyunca hoş olmayan gözlerle bakılmasının en önemli sebebinin kendilerinin Ebubekir'in halifelliğini reddetmeleri olduğunu söyler.¹²³

Halife seçimine katılanlar için Şeyh Eskiocak “Hz. Muhammed'in vefatından müteessir olmadan, Gadir-i Hum biatını hiçe sayıp velâyet ayetini göz önüne almayıp Hz. Muhammed'in hiçbir vasiyette bulunmadığını iddia ederek hatta Hz. Peygamber'in vefatını fırsat bilerek seçime başvurmuşlardır.” şeklinde görüş ortaya koymaktadır.¹²⁴ Hz. Ebubekir'in halife olmasını sağlayan irade için “kirli girişim” benzetmesinde bulunan Nusayrî şeyhleri bu durumun telafisi olanaksız ayrılık ve düşmanlıklara yol açtığını da ileri sürmektedirler.¹²⁵

Nusayrîlere göre Ehl-i beyt bu süreçte seçilen halifeye biat etmeleri için davet edildi. Bu davet kabul görmeyince zorla evden çıkarılmaları emredildi. Ehl-i beyt bu emre de karşı çıkınca “kendilerini Hz. Peygamber'in öz sahabeti” sayan bir grup Ehl-i beytin bulunduğu evi yakmak istedi. Evde Hz. Fâtıma'nın olduğu söylendiği halde geri durmayan bu grup Müslümanların bu olayı nefretle karşılamaları üzerine bu isteklerinden vazgeçtiler.¹²⁶ Bunun üzerine Ömer Hz. Ali'nin evine girmek için Hz. Fâtıma'yı itti. Bu esnada Ömer'in içeri girişini engellemeye çalışan Hz. Fâtıma'ya Ömer'in tokat attığı, onun bileğini kırıp kulağını yaraladığı, o sıralar gebe olan Hz. Fâtıma bu hadise nedeniyle adını Muhsin koydukları çocuğunu düşürdüğü Nusayrîlerce öne sürülmektedir.¹²⁷

Nusayrîler, Halife Ebubekir'in, Hz. Fâtıma'nın babasından kalan Fedek hurmalığını haksızca aldığını ileri sürmektedirler. Halife, araziye Hz. Fâtıma'ya vermediği gibi onu azarladı.¹²⁸ Arap Alevileri, Halife Ebubekir'in Fedek arazisini vermeme gerekçesi olarak; “Peygamberlerin dünya malını miras bırakmayacaklarını ancak ilim, irfan bırakacaklarını” söylediğini ifade etmektedirler.¹²⁹ Nusayrî şeyhleri; Hz. Peygamber'in mirası ile ilgili bu tasarrufu “Bu da bir nevi adalettir.” sözıyla eleştirirler.¹³⁰ Bu konuda Şeyh Reyhani, hilâfet politikasının bir anda yumuşak huylu, yufka yürekli olarak anlatılan Halife Ebubekir'i bir anda “adi bir zorba”ya çevirdiğini ve Hz. Peygamber'in mağara arkadaşı onun kızının elindeki mallara haksız olarak el koyduğunu söylemektedir.¹³¹ Halife Ebubekir, Hz. Fâtıma'ya karşı adil değil zalim davrandı. Hz. Peygamber'in yadigarı olan kızına zalim davranan hiçbir yerde

¹¹⁷ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 66.

¹¹⁸ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 112; Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 16; Doğan, *Soru ve Cevaplarla Ehl-i Beyt ve Arap aleviliği*, 37.

¹¹⁹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 67.

¹²⁰ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 246-247.

¹²¹ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 37.

¹²² Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 3, 96.

¹²³ Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din*, 147.

¹²⁴ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 37.

¹²⁵ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 31.

¹²⁶ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 38.

¹²⁷ Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayrîler (Arap Alevileri)*, 27.

¹²⁸ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 103.

¹²⁹ Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayrîler (Arap Alevileri)*, 29.

¹³⁰ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 38.

¹³¹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 148-149.

adil olamaz.¹³² Şeyh Serin ise Hz. Fâtıma'nın mirasına el koyanların Allah'ın nefretine nail olduklarını söylemektedir.¹³³

Nusayrî müellifler; Hz. Ebubekir'in Fedek arazisini Hz. Fâtıma'ya vermemekle iki amaca ulaşmayı hedeflediğini iddia etmektedirler. Buna göre Hz. Ebubekir; öncelikle Ehl-i beyti maddi ve manevi olarak çökertmek istemektedir. Tüm Müslümanlar nezdinde, henüz yeni gasp edilen ve haklılık-haksızlık çekişmeleri devam eden hilâfeti unutturup insanların dikkatini başka yöne çekerek koltuğunda bir miktar rahat oturmaktır. İkinci olarak da Fedek arazisinin Ehl-i beyte sağlayacağı ekonomik katkıyı yok edip yükselmelerine mani olmak ve böylelikle Ehl-i beytin mukavemetini ortadan kaldırmaktır.¹³⁴

Halife Ebubekir, ölümünün yaklaştığını anlayınca Ömer'i yerine halife olarak vasiyet etti. Nusayriler, Ebubekir'in yerine Ömer'i vasiyet etmekle manen rahat ettiğini ancak Hz. Peygamber'in hilâfeti istediğine veremediğini ve yapamadığı vasiyet özlemiyle öldüğünü¹³⁵ bu vesileyle dile getirmekte ve zımnen de olsa eleştirmektedirler.

2.2. Hz. Ömer Dönemi

Nusayrî şeyhlerine göre Hz. Ömer, Hz. Ebubekir'i başa getirirken kendisinin ikinci halife olması için özenli bir şekilde davrandı ve buna göre gereken tüm ayarlamaları yaptı. O, Hz. Ali'ye karşı olan zihniyetle hissettirmeden ilgilendi ve tüm Kureyş kabilelerini eline avucuna aldı.¹³⁶ Şeyh Reyhani Hz. Ömer için dahi, müstesna bir zekaya sahip demekle birlikte onun sert huylu ve kaba davranışlı bir kişi olduğunu da özellikle belirtir. O, Hz. Ömer için İslâm'ın ilk diktatörü sözünü kullanır. Onun söylendiği gibi hiçbir zaman adil olmadığını, kaba, kıskanç, kinci ve taassup sahibi olduğunu söyler. Bu sıfatlara sahip birisinin adil olmasının mümkün olmadığı da sözlerine ekler.¹³⁷ Nusayrilere göre Hz. Ömer'in adalet namına kazandığı ün adaletle ilgili olmayıp dünya malına değer vermemesiyle alakalıdır. O, sorumsuz bir diktatör olmakla birlikte alıştığı bedevi hayattan bir türlü kopamadı. Dünya elinin altındayken o, mala mülke kıymet vermedi.¹³⁸ Nusayriler, Halife Ömer'in, sert ve kaba mizacı gereğince İslâm'ın sosyal adaleti adına sorumsuz bir diktatör olarak bazen haklı bazen de haksız, aklına estiği gibi emirler verip yasalar yağdırdığını iddia etmektedirler.¹³⁹

Nusayrî şeyhlerine göre Hz. Ömer'in bu özelliklerine rağmen onu üstün göstermek için birçok rivayet uyduruldu. Bu uydurma rivayetler ile onun Hz. Ali'den üstün olduğu ortaya konulmak istendi.¹⁴⁰ Nusayriler, özellikle adalet timsali olarak gösterilen Hz. Ömer'in hiç de öyle olmadığını bazı yaşanan olaylar üzerinden değerlendirirler. Buna göre Şeyh Reyhani, Hz. Ömer'in öz oğlunu döve döve öldürdüğünü anlatır. Buna göre Ömer'in, Abdurrahman ismindeki oğlu Mısır'dayken içki içtiği vali tarafından tespit edildi. Mısır valisi Abdurrahman'a şeriatın gerektiği cezayı verdi. Ömer bu durumu haber alınca oğlunu Medine'ye çağırdı. Vali onunla birlikte haddin icra edildiğine şahit iki kişiyi de gönderdi. Buna rağmen Ömer haddi tekrar uyguladı. Abdurrahman bu olaydan sonra hastalanarak öldü.¹⁴¹ Hz. Ömer'in adaletinin eleştirildiği bir diğer örnek ise Basra valisi Mugîre b. Şu'be'nin (ö. 50/670) zina suçu sabit olduğu ve hakkında dört şahit şهادette bulunduğu halde Ömer'in dört şahidi etkilemek suretiyle Mugîre'yi affetmesi ve şahitlere ise iftira cezası vermesi şeklinde anlattıkları olaydır.¹⁴²

Nusayrî şeyhleri; Ömer, Şam valisi Muâviye b. Ebî Süfyân (ö. 60/680) hariç tüm valilerini sıkı kontrol altında tuttuğu gibi hiçbirine hiçbir şekilde müsamaha göstermedi. Ancak o, Muâviye'ye alabildiğine yumuşak ve hoşgörülü davrandı.¹⁴³ Aynı şekilde Ömer'in Muâviye'nin Şam'da kurduğu saltanatı gördüğü halde "Bu hususta sana ne emir veririm ne de

¹³² Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 191.

¹³³ Serin, *Aleviler, Nusayriler ve Şiiler Kimlerdir?*, 104.

¹³⁴ Doğan, *Soru ve Cevaplarla Ehl-i Beyt ve Arap aleviliği*, 114.

¹³⁵ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 73-74.

¹³⁶ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 168-169.

¹³⁷ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 74.

¹³⁸ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 204-205.

¹³⁹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 80.

¹⁴⁰ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 3, 90.

¹⁴¹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 81-83.

¹⁴² Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 86.

¹⁴³ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 137.

nehyelerim.” dediğini ve ileride başlayacak Emevîlerin zulüm ve istibdatına zemin hazırladığını iddia etmektedirler.¹⁴⁴

Nusayrîlere göre Hz. Ömer ölümünden önce Sakife’de ele geçirdikleri hilâfetin devamlılığı için bir “şura” oluşturdu.¹⁴⁵ Nusayrîler Hz. Ömer’in halife seçimini altı kişilik şuraya bırakmasının İslâmiyet’e büyük zararlar verdiğini ve İslâm toplumunda kıyamete kadar sürecek fitnelerin hep bu şura yüzünden meydana geldiğini söylemektedirler. Şeyh Reyhani Hz. Ömer’in şurayı tertipleme nedenini hilâfeti Hz. Ali’nin düşmanları olan Emevîlerden Osman’a devretmek olduğunu söylemektedir.¹⁴⁶ O, Hz. Ömer’in, bu düşüncesini şura marifetiyle hayata geçirdiğini ve böylelikle de fikrini açık etmediğini ifade eder.¹⁴⁷ Hz. Ali’yi halifelik için esas hak sahibi sayan Nusayrîler, Hz. Ömer’in oluşturduğu şura için; “...bu gülünç olay...” nitelemesini kullanırlar. Şuradaki altı kişiye seçme ve seçilme hakkının verilmesi ile Osman’ın halife seçilmesi sağlandı. Şeyh Reyhani, Hz. Ömer’in doğrudan Osman dememesinin nedeninin onun sinsi maksadını örtbas etmesi, kendisinin adalet ve hakkaniyet niteliklerini kazanması için olduğunu iddia etmekte ve nihayetinde onun, Osman’ın seçilmesini “seçim”e yüklediğini ifade eder.¹⁴⁸ Nusayrîler; Ebubekir ve Ömer’in siyasetinin “kayıncı, akraba düşkünü, hazine hırsız, zalimlerin koruyucusu olan Osman’ı ayağa kaldırdığını ve milletin başına musallat ettiğini ve ayrıca Emevî devletine davetiye hazırladığını özellikle dile getirirler.¹⁴⁹

Son olarak ifade etmek istediğimiz bir husus da Hz. Ömer’in katıldığı savaşlardan olan Uhud, Hendek, Hayber ve Hunein’de savaş meydanından kaçtığı şeklindeki Nusayrîlerin iddiaları olup Hz. Ömer’in bu sebepten dolayı da çokça eleştirilmiştir.¹⁵⁰

2.3. Hz. Osman Dönemi

Nusayrî şeyhleri ve müellifleri, Hz. Osman döneminde meydana gelen olaylar hakkında çok sert ifadelerle görüş ve eleştirilerini ortaya koymaktadırlar. Bu duruma örnek olmak üzere Şeyh Reyhani, Osman’ın halife olmak için her şeyi göze aldığını, söz vermenin ve yemin etmenin onun için kolay şeyler olduğunu, çünkü verdiği hiçbir söze sadık kalmayacağını aşıkardığını dile getirir.¹⁵¹ Nusayrî şeyhleri Hz. Osman’ın; Abdurrahman b. Avf’a; Allah’a, Hz. Peygamber’in sünnetine, Ebubekir ve Ömer’in yolunda olacağına söz verdiğini ancak verdiği sözü yerine getirmek için değil sadece halife olmak için böyle bir şey yaptığını ve Osman’ın bu sözle insanları aldattığını ve yalan söylediğini iddia etmektedirler.¹⁵² Şeyh Mullaoglu, şura kararıyla Osman halife seçilince Ammâr b. Yâsir’in; “Ey Kureyşliler! Halifeliği ne zaman kadar sahipleri olan Peygamberimizin ehli beytinden uzaklaştıracaksınız.” şeklinde tepkisini gösterdiğini bunun üzerine Kureyşlilerin ona hakaret ettiğini ve onu uzaklaştırdığını anlatır.¹⁵³

Nusayrîler, Hz. Peygamber’den sonra Medine’de ortamın bozulmaya başladığını ve bu durumun Halife Osman zamanında had safhaya ulaştığını söylemektedirler.¹⁵⁴ Hz. Osman’ı eleştirdikleri hususlardan biri, kendisinin Abdullah b. Mes’ûd’un (ö. 32/652-53) topladığı mushafı kabul etmemesi ve adamlarına İbn Mesud’u kaburgaları kırılıncaya kadar dövdürmesi ve hazineden İbn Mes’ûd’un payına düşeni de vermemesidir.¹⁵⁵ Ayrıca Hz. Osman’ı eleştiren Ammâr b. Yâsir’i bayılıncaya kadar dövenin de halife olduğunu iddia etmektedirler.¹⁵⁶

Hz. Osman’ın halifeliğinde; kendisinin İslâm hazinesini Emevîlerle paylaşması üzerine Ebû Zerr el-Gıfârî bu durumu mescitte okuduğu “Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden

¹⁴⁴ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 75.

¹⁴⁵ Sayar, *Gölgeli Işıklar* 1, 29.

¹⁴⁶ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 106-108.

¹⁴⁷ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 226.

¹⁴⁸ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 99.

¹⁴⁹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 398.

¹⁵⁰ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 3, 90.

¹⁵¹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 230.

¹⁵² Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 108.

¹⁵³ Mullaoglu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*, 27-28.

¹⁵⁴ Mullaoglu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*, 38.

¹⁵⁵ Mullaoglu, *Ali’nin Özü Kur’an Evren’in Gizi İnsan*, 32.

¹⁵⁶ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 110.

birçoğu, insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve Allah'ın yolundan alıkoyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele.”¹⁵⁷ ayetiyle eleştirmiştir. Hz. Osman, bu durumdan haberi olunca Ebû Zerr'i Şam'a sürgüne gönderdi. Ebû Zerr, Şam'da da Muâviye'nin krallar gibi davrandığını, fakirleri ezdiğini görünce onu da eleştirdi. Muâviye, Ebû Zerr'i Osman'a şikâyet etti. Osman da “Ebû Zerr'i zelil ve hakir bir şekilde bana gönder.” dedi. Medine'ye gelen Ebû Zerr'i Osman Rebeze'ye sürgün etti ve Ebû Zerr bir süre sonra orada vefat etti.¹⁵⁸ Şeyh Eskiocak'a göre Ebû Zerr'in böyle bir muameleye tabi tutulmasının sebebi onun doğruları konuşmasıdır.¹⁵⁹

Hz. Osman; valilik ve önemli yönetim kademelerine Emevî ailesinden liyakat sahibi olmayan kişileri getirmekle de eleştiri oklarının hedefi oldu.¹⁶⁰ Nusayrî şeyhleri, Hz. Osman'ın halife olduğunda akrabalarına, dostlarına, fasıklara, içkilere hazine malından babasının malı gibi bol bol para dağıttığını söylemektedirler.¹⁶¹ Buna göre Osman, damadı el-Haris'e hazineden yüz bin dirhem verdi.¹⁶² Hz. Fatma'nın hakkı olup elinden alınan Fedek hurmalığını “sağ kolu, danışmanı, “rezillerin rezili” Mervân b. el-Hakem'e (ö. 65/685) verdi. Mervân ise Osman için yüzkarası olan, uğradığı tüm kötü sonuçların müsebbibidir.¹⁶³ Halife, Medine etrafındaki otlakları Emevîlerden başka tüm Müslümanlara yasakladı. Afrika'nın fethinde elde edilen ganimetlerin tümünü süt kardeşi Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'e (ö. 36/656-57) verdi. Ebû Süfyân'a (ö. 31/651-52) beytûlmalden iki yüz bin dirhem verdi. Emevîler, Halife Osman'ın bu gibi icraatları ve dokunulmazlığı sayesinde İslâm'ın hâkim olduğu her yerde saltanat kurdular.¹⁶⁴

Şeyh Reyhani, Hz. Osman'ın Uhud Savaşında Hz. Peygamber'i ölüme terk ederek şehit olmaktan korktuğunu ve canını kurtarmak için Medine'ye üç günlük mesafede olan Avas dağına kadar durmadan kaçtığını anlatmaktadır.¹⁶⁵ O, bundan ötürü Osman için “savaş kacağı” benzetmesinde bulunur.¹⁶⁶

2.4. Hz. Ali Dönemi

Nusayrîler, Hz. Peygamber'in vasiyetine göre halifeliğin Hz. Ali'ye ait olduğu konusunda ısrarcıdır.¹⁶⁷ Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra Müslümanlar, Hz. Ali'nin etrafında toplanmak mecburiyetinde kalıp ona rıza ile biat ettiler. Böylelikle Hz. Ali halifeler arasında Allah'ın ve Hz. Peygamber'in emrine uygun ve Müslümanların muvaffakiyetiyle seçilen tek halife oldu.¹⁶⁸ Osman'ın katledilmesi ile sonuçlanan isyan neticesinde isyancıların önde gelenleri hilâfet için Hz. Ali'yi istiyorlardı. Medine halkı ve genelde ensar da aynı düşüncedydi. Hz. Ali bu teklifi ilk önce kabul etmek istemedi. Halkın baskısıyla halifeliği kabul etmek durumunda kalınca mescitte Hz. Ali'ye alenen biat edildi.¹⁶⁹

Şeyh Mullaoglu'na göre Alevîlerin/Nusayrîlerin Hz. Ali'ye bağlanmalarının nedeni Kur'an'ı ve İslâm'ı koruyan kişi olmasıdır. O, Hz. Peygamber'in “Ali konuşan Kur'an'dır.” dediğini ve Kur'an'ın da İslâm'ın tamamı olduğunu söylemektedir.¹⁷⁰ Şeyh Mullaoglu Hz. Peygamber'in “Batıl ehli olmayıp hak ehlinde olmak isteyenler Ali'ye uysun.” buyurduğunu ve Alevîlerin Hz. Ali'ye uymakla hak ehlinde olduklarını anlatmaktadır. O, bu görüşünü delillendirmek için de Hz. Peygamber'in kendiliğinden bir şey söylemediğini “O, nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.”¹⁷¹ ayetleriyle

¹⁵⁷ Tevbe, 9/34.

¹⁵⁸ Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 29-31.

¹⁵⁹ Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din*, 148.

¹⁶⁰ Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 37.

¹⁶¹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 4*, 230.

¹⁶² Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 38.

¹⁶³ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 4*, 153.

¹⁶⁴ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 110-111.

¹⁶⁵ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 111.

¹⁶⁶ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 4*, 106.

¹⁶⁷ Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayrîler (Arap Alevileri)*, 63.

¹⁶⁸ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 66.

¹⁶⁹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 112.

¹⁷⁰ Mullaoglu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 105.

¹⁷¹ Necm, 53/3-4.

ifade ettikten sonra Hz. Ali'ye uyulmasının Hz. Peygamber'e vahyedildiğini söylemektedir.¹⁷²

Nusayrî Şeyhleri, Hz. Ali'ye hilesiz, zorlamasız ve tertemiz olarak yapılan biatı "fitne" olarak nitelendiren İslâm tarihi yazarlarının utanmasının, sıkılmasının olmadığını söylemektedirler.¹⁷³ Hz. Ali döneminde yaşanan olaylardan dolayı gündeme getirilen "Haberiniz olsun (benden sonra) fitne çıkacak. O fitne sırasında uyuyan uyanıktan [yatan oturandan]; oturan ayakta olandan, ayakta olan yürüyenden, yürüyen koşandan daha hayırlıdır. Kim böyle bir fitneye rastlarsa hemen geri dönsün. Kim de fitne anında sığınacak bir kuytu bulursa oraya girsün." hadisi için Şeyh Reyhani; "Bu hadis sadece Muâviye'nin hatırı için uydurulmuştur." demektedir ve Muâviye'nin asi, mütecaviz, devlete karşı gelen bir terörist olduğunu ifade etmektedir.¹⁷⁴

Şeyh Mullaoğlu Hz. Ali'nin İslâm'ı koruyamaz yaşayken diğer sahâbelerin var oldukları halde Hz. Peygamber'in davasında başarılı olmadığını, fakat Hz. Ali yetişince O'nun başarılı olduğunu söylemektedir.¹⁷⁵ Nusayriler, aynı şekilde olmak üzere Hz. Peygamber'in yaptığı savaşlarda da Hz. Ali'nin katkılarının göz ardı edilemeyecek kadar çok olduğunu örneklerle açıklarlar. Örneğin bu savaşlardan olan Uhud savaşında Hz. Ali olmasaydı müşriklerin hücumları neticesinde Hz. Peygamber öldürülecekti. Hz. Peygamber öldürülseydi onun ile birlikte İslâm da orada bitecekti. İslâm'ın daha sonra yayılmasının imkânı kalmayacaktı. Nusayrilere göre Hz. Ali bu savaşta sadece Hz. Peygamber'i değil İslâm dinini ve Müslümanları da korumuş oldu.¹⁷⁶ Bir diğer savaş olan Hendek'te Hz. Ali hendeği aşan Amr b. Abdüved'i öldürdükten sonra tek başına müşriklerin üzerine yürüdü. Müşriklerin hepsi kaçmaya başladı. Kaçan herkesin peşinde birer Ali'nin görüldüğünü ve bu kaçanların birbirlerine sen kimden kaçıyorsun deyince hepsinin de birbirlerine Ali'den dediklerini anlatmaktadırlar.¹⁷⁷

Şeyh Reyhani'ye göre Hz. Peygamber'e boyun eğdikten sonra Hz. Ali'nin halifelğine başkaldıranlar zoraki Müslüman olup İslâmiyeti yadırgamış olanlardır. Bu zoraki Müslüman olanlar Hz. Ali'yi üç kere hilâfetten uzaklaştırdılar.¹⁷⁸ Nusayrilere göre ilk üç halife yirmi dört yıl ve Hz. Ali de dört yıl halifelik yaptı. Toplamda yirmi sekiz sene olan bu süre boyunca Allah'ın emirlerine itaat ve saygı gösterilip Hz. Ali hilâfete geçmiş olsaydı Müslümanlar Hz. Ali'nin adil ve sağlam düşünce ve hükümlerinden mahrum kalmayacaklardı. Şeyh Eskiocak Hz. Ali'nin kaybettiği bir şeyin olmadığını fakat bu durumun Müslümanlar için şanssızlık olduğunu söyler.¹⁷⁹

Nusayriler Cemel savaşı bağlamında Hz. Âişe'yi eleştirdikleri gibi bu savaşta hak üzere olanın Hz. Ali olduğunu da dile getirirler. Onlara göre Hz. Âişe, Osman'a na'sel (ihtiyar budala veya erkek sırtlan) adını ilk takan olup "Na'seli öldürün. Allah onu öldürsün." cümlesini sık sık dile getirmekte, Osman'a karşı düşmanca davranmakta ve aleyhine kışkırtmalarda bulunmaktaydı.¹⁸⁰ Şeyh Reyhani'ye göre Hz. Âişe, Osman için kafir olduğunu söylediği zamanlarda halifenin öldürülmesi üzerine tutum değiştirip Osman'a sahip çıktı ve intikam sözünü ortaya attı. Bu dönemde Hz. Âişe intikam demekle Hz. Ali'yi kastetmektedir.¹⁸¹

Hz. Âişe'nin Cemel savaşına hazırlarken amacı hak ve adalet değildi. Bilakis Hz. Ali'nin halife olmasıdır.¹⁸² Şeyh Eskiocak, Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'in zevcelerine vakarları ile evlerinde oturmalarını emrettiği halde Hz. Ali'ye savaş açmak bir vakar mıdır? sorusunu sormaktadır.¹⁸³ Şeyh Reyhani, Talha ve Zübeyr'in; Hz. Ali'ye biat ettikten üç gün sonra Hz. Âişe'nin isyanından haberdar olunca biatlarını bozarak Hz. Ali'ye karşı savaş hazırlıklarına

¹⁷² Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 105-106; ayrıca bk. Doğan, *Soru ve Cevaplarla Ehl-i Beyt ve Arap aleviliği*, 105; Nusayilerin Hz. Ali hakkındaki görüşleri ve değerlendirmeleri hakkında geniş bilgi için bk. Yoldaş - Kubat, "Çağdaş Nusayrî Şeyhlerinin Eserlerinde Tanrı Tasavvuru ve Hz. Ali Algısı", 15-21.

¹⁷³ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 247.

¹⁷⁴ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 92-93.

¹⁷⁵ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 107.

¹⁷⁶ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 113.

¹⁷⁷ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 116.

¹⁷⁸ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 3, 51.

¹⁷⁹ Eskiocak, *İlk Alevi Kimdir*, 67.

¹⁸⁰ Doğan, *Soru ve Cevaplarla Ehl-i Beyt ve Arap aleviliği*, 210.

¹⁸¹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 116.

¹⁸² Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 117.

¹⁸³ Eskiocak, *Gerçek İnsanlık ve Din*, 148.

başladıklarını anlatır. Ona göre Hz. Âişe'nin bu savaşta amacı, Ömer'in oluşturduğu şura üyelerinden olan kendi amcaoğlu Talha'yı halife seçtirmektir. Böylelikle hilâfet tekrar Teym kabilesine geçmiş olacaktı.¹⁸⁴

Nusayrîler, Hz. Ali'ye karşı Siffin savaşını yaparak onun halifeliğini tanımayan Muâviye ve kabilesi için de birçok eleştiride bulunmaktadır. Buna göre Emevîler yıllarca Hz. Peygamber'e karşı bütün imkanlarıyla mücadele ettiler. Mekke'nin fethi ile Ebu Sufyân ve çocukları başta olmak üzere bütün Emevîler canlarının derdine düşüp İslâm'ı kabul etmiş gibi göründüler. Hz. Muhammed'e karşı yenilmenin getirdiği zillet ve utancın acılarını Hz. Ali'nin şahsına yönelterek ondan çıkarmaya çalıştılar.¹⁸⁵ Şeyh Reyhani, Muâviye'nin hiçbir zaman İslâm dostu olmadığını bilakis İslâm düşmanı olduğunu söyler. Eğer Muâviye İslâm düşmanı olmasaydı "içkici, kadıncı, sefahate düşkün" olduğunu bildiği oğlu Yezid'i veliaht yapmazdı. Hilâfetin kılıç kuvvetine dayanarak zorba bir saltanata dönüşmesi Muâviye'nin eseridir.¹⁸⁶

Şeyh Reyhani Muâviye için "kötü ve karanlık bir maziye sahip bir sahtekâr" tanımlaması yapar ve Muâviye'nin daha önce engel olamadığı İslâm'ın kaderine hakim olduğunu ve bu dinin eseri olan devletin başına geçtiğini anlatır. Ona göre Hz. Ali; din, fazilet, hak ve adalet peşindedir. Muâviye ise dünya menfaati, ihtiras ve saltanat peşindedir. Şeyh Reyhani ayrıca Muâviye için dünyanın en kalles ve en gaddar azılı düşmanı ifadesini kullanmaktan çekinmez.¹⁸⁷ Şeyh Eskiocak da Muâviye hakkında; "...sahte bir imana sahip fasık ve facir olan Muâviye ve oğlu Yezid..." nitelemesinde bulunmaktadır.¹⁸⁸

Şeyh Reyhani, tahkîm teklifinin mucidi Amr b. el-Âs (ö. 43/664) için tilkilerin tilkisi ifadesi kullanır. Siffin savaşının devam ettiği esnada Tahkîmin kabulü neticesinde savaşa devam eden Mâlik el-Eşter'in (ö. 37/657) savaşmayı bırakmasını isteyen kişiler Hz. Ali taraftarı olup onu tahkîme zorlayanlardır. Bu kişiler, Hz. Ali'yi, "...sen Mâlik el-Eşter'i savaştan çekecek misin yoksa hepimiz Muâviye'nin tarafına geçeriz." diyerek tehdit ettiler.¹⁸⁹ Muâviye Siffin savaşında yaptığı hile ile hilâfeti ele geçirmiştir. O, Hz. Ali'nin ölümünden sonra kendisine karşı bir tehlike olacak gördüğü Hz. Hasan'ı zehirletti. Oğlu Yezid ise Hz. Hüseyin'i Kerbela'da şehit etti.¹⁹⁰

Şeyh Serin Hz. Ali'nin katili olan Abdurrahmân b. Amr b. Mülcem için onun Hz. Ali'nin hizmetçisi olduğunu ve Muâviye'nin İbn Mülcem'i rüşvetle ikna ederek satın aldığını sonrasında ise İbn Mülcem'in Hz. Ali'yi öldürdüğünü iddia etmektedir.¹⁹¹

3. Nusayrîlerin Sahâbeye Dair Görüş ve Kanaatleri Hakkında Bazı Misaller

Nusayrî şeyhlerinin kaleme aldığı eserler tetkik edildiğinde başta ilk üç halife olmak üzere birçok sahabe hakkında farklı yorumlarda bulundukları görülmektedir. Nusayrîlerin sahabe hakkındaki görüşlerin tamamını bu çalışmamızda ortaya koymamız makalemizin sınırlarını aşacağından ötürü örneklik teşkil edecek bazı görüşlerini burada ele almakla yetinmek istiyoruz.

Nusayrî şeyhleri, sahabe hakkında fikir ortaya koyarken öncelikle sahabenin eleştirilemez oluşuna neden olarak gördükleri hususlar hakkında konuşmaktadırlar. Onlara göre "içtihat ve dokunulmazlık" diye iki "uğursuz yasanın olduğunu ve bundan dolayı işgalci halifelerin, onların siyasi tutumuna bağlı olan küstahların, hırsızların, katillerin ve her türlü rezalet yapan hainlere kurşun geçirmez zırh olduğunu" bundan dolayı da kimsenin eleştirilemediğini söylemektedirler.¹⁹²

Nusayrîler; Hz. Peygamber'in, ashabını çok iyi tanıdığını ve kimin iyi niyetli kimin kötü niyetli olduğunu gayet iyi bildiğini söylemektedirler. Hz. Peygamber'in hayatta iken yanında belli mevkilere yükselenlerin ihanetine uğradığını buna rağmen gerekli uyarılar yaptıktan

¹⁸⁴ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 112-115.

¹⁸⁵ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 122-123.

¹⁸⁶ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 93-94.

¹⁸⁷ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 123-125.

¹⁸⁸ Eskiocak, *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon*, 78.

¹⁸⁹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 127-128.

¹⁹⁰ Er, "Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri", 279.

¹⁹¹ Serin, *Alevi Nusayrîler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 89.

¹⁹² Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 4*, 242-243.

sonra onları ve olayları Allah'a havale ettiğini ifade ederler.¹⁹³ Nusayrilere göre iki ayrı sahabe sınıfı bulunmaktadır. Birinci grup Hz. Peygamber'in huzurunda çirkin hareketler yapmaktan çekinmeyen, istedikleri anda seviyesizce itiraz eden ve seslerini Hz. Peygamber'in sesi üzerine çıkaranlardır. Bu gruptakiler, kendi aralarında çekişen, ihtilafa düşen, mal-mülk uğruna kavga eden, egolarını tatmin etmek için kinlerini kusan, İslâm'da tahribat yapan, riyakarca davranan, hadisleri tahrif edip değiştirenlerdir. İkinci grup ise sırât-ı müstakîm yolunu takip eden, Ehl-i beytin adabı doğrultusunda hareket eden, hiçbir çıkar ve menfaat beklentisi olmayan, Allah ve İslâm dini adına Hz. Peygamber'in ve imamların yanında olan, Resulullah'ı bir an bile kırmayan, itaatkar ve iman sahibi olanlardır.¹⁹⁴ Nusayriler, bu grupta yer alanların Hz. Ali ile birlikte hareket ettiklerini ve çok fakir oldukları halde hiçbir zaman mala ve mülke önem vermediklerini, aksine ilim ve irfanı, züht ve takvayı seçtiklerini ifade etmektedirler. Onlar, bu vasıflarından ötürü bu kişiler için övgü dolu nitelermelerde bulunmaktadır.¹⁹⁵

Nusayrî şeyhlerinin sahabe hakkındaki yargılamalarına baktığımızda çok sert eleştiriler ortaya koyduklarını görmekteyiz. Örneğin Şeyh Mullaoğlu, Ebu Hüreyre için nesebinin ve nereden geldiğinin bilinmediğini, Hz. Peygamber'in onu sadaka olarak gelen hurmaların bekçiliğine memur ettiğini söyler. Devamla Ebu Hüreyre'nin bu bekçiliği esnasında hurmaların sürekli eksildiğini ve bu sebepten Hz. Peygamber'in onu insanların huzurunda dövdüğünü de ekler. Hz. Peygamber'e onu neden dövdüğü sorulunca da "Onu dövmek kızıl develeri dövmekten daha hayırlıdır." dediğini aktarır.¹⁹⁶ Şeyh Turhaner; Ebu Hüreyre'nin altı bine yakın hadisi kendisinin uydurduğunu itiraf ettiğini söyler.¹⁹⁷ Ebu Hüreyre'nin birçok hadis uydurarak rivayet etmesi üzerine halife Ömer onu hadis rivayetinden men etti.¹⁹⁸ Şeyh Serin ise bu hususta farklı bir görüş ortaya atmakta ve Ebu Hüreyre'nin Muâviye'nin rüşvetini kabul ederek binlerce hadis uydurduğunu söyler.¹⁹⁹

Şeyh Mullaoğlu; Ammâr b. Yâsir, Hz. Peygamber ile birlikte Mekke'den Medine'ye hicret etti. Hz. Peygamber'in bir mescit yapılmasını istemesi üzerine bütün Müslümanlar taş toplayıp "Kuba mescidini inşa ettiler. Kuba mescidi yapılırken sahabeler birer taş taşıdılar. Ammâr b. Yâsir'e ise iki taş taşıttılar. Ammâr bu durumu Hz. Peygamber'e şikayet etti ve beni öldürüyorlar ya Rasulullah. Kendilerinin taşıyamadıklarını bana taşıtıyorlar." dedi. Hz. Peygamber "Korkma seni öldüremezler. Sen cennet ehline sensin. Seni azgın olan fırka öldürecekler." dediğini ve Ammâr'ı teskin ettiğini anlatır.²⁰⁰

Nusayriler; Sa'd b. Ebî Vakkas (ö. 55/675) hakkında onun Hz. Ali'ye olan biatını inkâr edip Muâviye'yi Sıffin savaşına tahrik ettiğini ileri sürmektedirler.²⁰¹ Talha ve Zübeyr'in Hz. Ali'ye biat etmelerine rağmen kıskançlık, hırs ve çıkar uğruna Hz. Ali'ye karşı harekete geçtiklerini ve şûraya alınmaları sonrası her ikisinin de şımarıklarını ve kendilerini bir şey sandıklarını dile getirmektedirler.²⁰² Şeyh Reyhani, Talha ve Zübeyr'in Hz. Ali'ye karşı çıkmaları neticesinde on binlerce insan savaş meydanında öldüğünü ve her ikisinin de bu durumun birinci dereceden sorumlusu olduğunu iddia etmektedir.²⁰³

Şeyh Reyhani Hz. Âişe için "... bu şımarık kadın..." ifadesini kullanır. Hz. Âişe'nin Hz. Ali'nin hilâfetine razı olmadığını, ona savaş düzenlediğini söyledikten sonra "boyunu aşan bu büyük işi yaparken ne Peygamber kocasının ihtarlarını ne de Allah'ın kesin emirlerini dinlemeden alabildiğine gitti..." demektedir.²⁰⁴ Şeyh Reyhani; Hz. Âişe'nin Hz. Ali'nin halife olması üzerine; "Keşke gökler yerlerin üzerine yıkılsın ve Ali halife olmasın." dediğini, öldürttüğü Osman'ın öcünü almak bahanesiyle Hz. Ali'ye karşı insanları ayaklandırdığını, yirmi bin Müslümanın ölümüne sebep olduğunu dile getirmekte ve tüm bunlardan ötürü eleştirmektedir.²⁰⁵ Nusayrî

¹⁹³ Doğan, *Soru ve Cevaplarla Ehl-i Beyt ve Arap aleviliği*, 27.

¹⁹⁴ Doğan, *Soru ve Cevaplarla Ehl-i Beyt ve Arap aleviliği*, 93-96.

¹⁹⁵ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 38.

¹⁹⁶ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 42.

¹⁹⁷ Turhaner, *Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi*, 81.

¹⁹⁸ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 42.

¹⁹⁹ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 195.

²⁰⁰ Mullaoğlu, *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*, 27.

²⁰¹ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 194.

²⁰² Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 117.

²⁰³ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 93.

²⁰⁴ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 1*, 113.

²⁰⁵ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar 4*, 243.

şeyhlerine göre Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in zevcesi olmanın getirdiği imtiyazı sorumsuzca kullandı ve devlet politikası ile ilgilenip güdümlü ihtirası nedeniyle İslâm milletini sonsuz felaketlere sürükledi.²⁰⁶ Şeyh Serin, Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'in dilinden aslı olmayan 30 binin üstünde hadis yazdığını da iddia etmektedir.²⁰⁷

Şeyh Reyhani Tahkîm hadisesinde Hz. Ali'nin hakemi olan Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 42/662-63) için "... Muâviye'nin kurdu olan Amr'a karşı budala denilecek kadar saf..." nitelemesini yapar.²⁰⁸ O; Abdullah b. Ömer, Muhammed b. Mesleme, Üsâme b. Zeyd ve Sa'd b. Ebî Vakkas ve bu kişilerle aynı düşüncede olanların Hz. Ali'yi kıskanarak biat etmediklerini İbn Ebi Vakkas'ın şura üyeliğinden, İbn Ömer babasından, Usâme'nin Hz. Peygamber'den gördüğü iltifattan dolayı şımarıldığını ve böyle davrandıklarını ifade etmektedir.²⁰⁹ Bu kişiler, Hz. Ali'nin sinsi düşmanlarıdır. Hz. Ali'nin yaptığı savaşlara fitne adını verenler burada ismi sayılanlardır. Bu kişiler için fitneye girmekten kurtulanlardır denilmektedir. Aynı şekilde onların bu yaptıkları günah olmasına rağmen fazilet olarak nitelendirilmiştir.²¹⁰

Şeyh Serin, Talha'nın Hz. Muhammed'in ölümünden sonra Hz. Âişe ile evlenmek istediğini söylediğini iddia etmektedir.²¹¹ Nusayriler, Hâlid b. el-Velid hakkında İslâmiyet'i zoraki kabul etmiş olsa da kinci, gurur ve kişisel duygularını cahiliye döneminde olduğu gibi hala yaşayan ve eline fırsat geçince de elindeki yetkiyi ona göre kullanan şımarık bir insan demek ve onun, İslâm'ın yasakladığı bu gibi davranışları Hz. Peygamber zamanında bile yapmaktan çekinmediğini dile getirmektedirler.²¹² Nusayrî şeyhleri, Abdurrahman b. Avf'ın siyasi bir cambaz olduğunu söylemektedirler. Onun dindar, ibadetine, namazına, orucuna düşkün olmasının bir öneminin olmadığını bilakis İbn Avf, siyasi tutku uğruna dinine zarar getirecek davranışlarda bulunan bir zavallıdır.²¹³

Nusayrilerin eleştirilerinde en çok pay sahibi olan Muâviye, onlara göre kalbine hiçbir zaman İslâm'ın girmedigi bir kişidir. Muâviye son ana kadar Hz. Peygamber'in karşısında azılı bir düşman olarak eziyet etti ve savaştı. Çaresiz kalınca zoraki Müslüman oldu. Onun kafir olduğu dönemdeki durumunun İslâm olduğu dönemden daha kötü değildir. Çünkü Müslümanlığı bir zırh gibi giyinmiş ve bu zırh altında tüm kötülüklerini, iki yüzlülüğünü, imansızlığını, Hz. Peygamber'e ve özellikle Hz. Ali'ye karşı olan düşmanlığını saklayıp "safları" aldatmıştır. Muâviye hakkında sahabe, vahiy katibi olduğu için yaptıkları "içtihat" olarak kabul edilmeli ve eleştirilmemeli görüşünde olanlara Nusayrî şeyhleri; Muâviye yaptıklarının tümünü bilerek yaptı ve yaptıklarının hiçbirini içtihat olmadığını ifade etmektedirler.²¹⁴ Onun yaptıkları cahiliye döneminin karanlığından kalma ve putperestlik etkisinden kurtulamayan bir ruhun tutkusuyudur.²¹⁵ Şeyh Reyhani; Hz. Ali'nin baş düşmanı olan Muâviye'nin Hz. Peygamber'in azılı düşmanı olan Ebu Cehil'den hiçbir farkının olmadığını dile getirir.²¹⁶

Sonuç

Nusayriler, kendilerini Şii düşünce içerisinde konumlandırmakta ve Ehl-i beytin yolu olarak da ifade ettikleri sırât-ı müstakîm üzere bulunduklarını belirtmektedirler. Başta itikadî konular olmak üzere amelî ve siyasî meselelerde Şii eksanlı görüş sahibi olduklarını açık bir

²⁰⁶ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 114.

²⁰⁷ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 194; Fayda, Hz. Âişe'nin hadis rivayet etmesi ile ilgili olarak; "Kuvvetli hâfızası sayesinde Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetinin daha sonraki nesillere ulaştırılmasında emsalsiz hizmetler ifa etti. Rivayet ettiği hadislerin sayısı 2210'dur. Bunlardan Buhârî ve Müslim'in Şâhih'lerinde rivayet ettikleri 297 hadisin 174'ü her iki eserde, elli dördü yalnız Buhârî'de, altmış dokuzu da yalnız Müslim'de yer almaktadır. O hem Hz. Peygamber'in diğer hanımlarından, hem de Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik dışında diğer bütün sahâbilerden fazla hadis rivayet etmiş olan tek kadındır. Binden fazla hadis rivayet eden ve "müksirün" diye adlandırılan yedi sahâbinin dördüncüsü oldu. Rivayet ettiği hadislerin çoğunu doğrudan doğruya Hz. Peygamber'den nakletmiştir." şeklinde bir bilgi paylaşmaktadır. Mustafa Fayda, "Âişe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/204.

²⁰⁸ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 1, 129.

²⁰⁹ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 250.

²¹⁰ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 3, 52.

²¹¹ Serin, *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*, 193.

²¹² Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 194-195.

²¹³ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 231.

²¹⁴ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 251-253.

²¹⁵ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 311.

²¹⁶ Reyhani, *Gölgesiz Işıklar* 4, 310.

şekilde beyan etmektedirler. Nusayriler, çalışmamızda ele aldığımız siyasî meselelerin aktörleri ve sahabe hakkında görüş ve eleştirilerinde çok sert ifadeler kullanmakta ve insaf sınırlarını fazlasıyla aşacak değerlendirmelerde bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in vefatına yakın zamanlarda yaşanan bazı hadiseler başta olmak üzere ilk üç halife dönemi olayları hakkındaki değerlendirmelerinin temelini Hz. Ali'ye ait olduğunu iddia ettikleri hilâfet makamının Allah'ın emrine ve Hz. Peygamber'in vasiyetine rağmen gasp edildiği görüşü oluşturmaktadır. Nusayrilere göre Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın halifelikleri döneminde yaşanan hadiseler İslâm toplumunda onarılması imkânsız ayrılıklara ve mezhepleşme hareketlerine sebebiyet verdi. Bu durumun oluşmasına ilk üç halife bilinçli anlamda sebep oldular. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman, İslâm tarihi kitaplarında ve kendilerinden bahsedilen eserlerde anlatıldığı gibi fazilet sahibi, ihlaslı Müslümanlar olmayıp tam aksine Hz. Peygamber'e itaat etmede kendi çıkarları doğrultusunda davranan muhteris kişilerdir. İslâm'ın tebliğ edilmeye başladığı andan itibaren Hz. Muhammed'in peygamberlik görevinin esasî Alevilik mezhebini bir yol olarak kurmak fikri oluşturmaktadır. Hz. Peygamber yirmi üç yıl boyunca bu gaye için nefes tüketti, çalıştı ve çabaladı. Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ilk zamanlarından son anına kadar etrafında bulunan sahabeden çok azının samimi, ihlas sahibi ve gerçek Müslümanlar olduğu, bu kişiler dışında kalanların ise İslâm'ı gerçek anlamda özümseyemedikleri ya da bazı çıkarlarından ötürü veyahut mecburiyetten dolayı Müslüman olduklarını ileri sürmektedirler. Kureyş kabilesi, Hz. Muhammed'e ve İslâm'a karşı yenilgisinden sonra şartlar gereği Müslüman oldu. Ancak bu yeni kimlikle İslâm'a eskisinden daha çok zarar verdiler.

Çalışmamız neticesinde Nusayrilerin hulefâ-i râşidin dönemi siyasî olaylarına dair görüşleri ve sahâbe hakkındaki kanaatleriyle ilgili ifade ettiğimiz bu değerlendirmelerinin kabulü mümkün değildir. Ancak bu inanç grubunun/mezhebin tanınması ve bilinmesi için görüşlerinin açık bir şekilde ortaya konmasının önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Kaynakça | References

- Arpa, Abdulmuttalip - Ertaş, Kasım. "Bâtını Düşüncede Tevil ve Nusayrilik". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 62 (2012), 289-304.
- Arslan, Hatice. *Nusayri Geleneğinde İnkarnasyon Öğretisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Aydın, Ayhan. *Günümüz Alevi, Bektaşî, Mevlevî, Nusayri İnanç ve Toplum Önderlerinin Görüş ve Düşünceleri*. İstanbul: Cem Vakfı Yayınları, 2006.
- Bulut, Halil İbrahim. "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik". *Ortadoğu Yıllığı* 7/7 (ts.), 579-614.
- Demir, Tazegül - Özdemir, Nazife. "Avrasya Televizyonu'nda Yayımlanan '48 Perşembe' Adlı Programda Nusayrilerle Yapılan Söyleşi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 267-276.
- Doğan, İskender. *Soru ve Cevaplarla Ehl-i Beyt ve Arap aleviliği*. İstanbul: Ares Kitap Yayıncılık, 2009.
- Er, Piri. "Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri (Nusayriler) ve İnanç Esasları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 277-290.
- Erdoğan Başaran, Reyhan. "Nida'dan Takiyye'ye: Nusayri-Alevi İncasında Nida ve Takiyye Uygulaması". *Eskiye: Sosyal Bilimler Dergisi* 46 (2022), 53-71.
- Erdoğan Başaran, Reyhan. "Nusayri-Alevi İncasında Tecelli Konusunun Kâsım et-Taberânî'nin Eserleri Doğrultusunda Analizi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 11/1 (2022), 550-563.
- Eskiocak, Nasreddin. *Gerçek İnsanlık ve Din*. İstanbul: Can Yayınları, 2006.
- Eskiocak, Nasreddin. *İlk Alevi Kimdir*. İstanbul: Can Yayınları, 2014.
- Eskiocak, Nasreddin. *Yaratıcının Azameti ve Kur'ândaki Reenkarnasyon*. İstanbul: Can Yayınları, 1998.
- Fayda, Mustafa. "Âişe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/201-205. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Fettah, İrfan Abdülhamid. "Nusayriyye". çev. Avni İlhan. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 329-361.

- Işık, Harun. "Kitabu Ta'limi Diyaneti'n-Nusayriyye Işığında Nusayri Teolojisi". *Bilimname : Düşünce Platformu* 24 (Ocak 2013), 31-56.
- Keser, İnan. *Nusayriler: Arap Aleviliği*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınları, 2002.
- Kubat, Mehmet. *İslâm Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2025.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altıntaş, Şahin Muzaffer. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011. Mullaoğlu, Memet. *Ali'nin Özü Kur'an Evren'in Gizi İnsan*. Hatay: Onur Ofset, 2006.
- Onarlı, İsmail. *Arap Aleviliği (Nusayriler)*. İstanbul: Etik Yayınları, 2006.
- Öz, Mustafa. "Nusayriler". *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayriler*. ed. İsmail Kurt - Seyid Ali Tüz. 181-193. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999.
- Palabıyık, M. Hanefi. "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 19-48.
- Reyhani, Mahmut. *Gölgesiz Işıklar 1 Tarihte Aleviler*. İstanbul: Can Yayınları, 1995.
- Reyhani, Mahmut. *Gölgesiz Işıklar 2 Tarihte Aleviler*. İstanbul: Can Yayınları, 1995.
- Reyhani, Mahmut. *Gölgesiz Işıklar 3 Tarihte Aleviler*. İstanbul: Can Yayınları, 1997.
- Reyhani, Mahmut. *Gölgesiz Işıklar 4 Haksızlık ve Haklılık*. İstanbul: Can Yayınları, 1997.
- Sayar, Hamit. *Gölgeli Işıklar 1 Alevi Nusayri Manifestosu*. Ankara: Dorlion Yayınları, 2021.
- Serin, Şerafettin. *Alevi Nusayriler Hakkında Soru ve Cevaplar*. Adana: Koza Matbaacılık, 2007.
- Serin, Şerafettin. *Allah ve Ehlibeyt'in Tanıtımı Aleviler, Nusayriler ve Şiiler Kimlerdir?* Adana: Koza Matbaacılık, 1997.
- Sertel, Ergin. *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler (Arap Alevileri)*. Ütopya Yayınevi: Ankara, 2005.
- Sinanoglu, Abdülhamit. *Nusayrilerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı: (Çağımızda Batınlık Örneği)*. Konya: Esra Yayınları, 1997.
- Sonay, Sabahattin. *Kur'an Işığında İslam ve Gerçek Alevilik*. y.y.: Öz Akdeniz Ofset, 1991.
- Şık, İsmail. "Alevi Nusayrilerin İslam Anlayışı ve Temel İnançları (Adana/Akkapı-Hadırlı Örnekleme)". *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*. ed. Mehmet Yazıcı. 1/248-262. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Tavil, Muhammed Emin Galip. *Nusayriler Arap Alevilerin Tarihi*. çev. İsmail Özdemir. İstanbul: Çiviyazıları Yayınları, 2000.
- Tozlu, Ürkmez, Naim, Selahattin. *Nusayriler: Tarih, İnanç, Edebiyat ve Kaynakça*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017.
- Turan, Ahmet. "Kitabı'l-Mecmu'u'nun Tercümesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1996), 5-18.
- Turhaner, Mahmut Nedim. *Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi*. b.y.: y.y., t.y.
- Türk, Hüseyin. *Anadolu'nun Gizli İnanıcı Nusayrilik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.
- Türk, Hüseyin. "Nusayrilerde Hızır İnanıcı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 225-242.
- Türk, Hüseyin. "Nusayrilik Tarihi Kökeni ve Gelişmesi". *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 17 (2018), 51-73.
- Türk, Hüseyin. "Nusayrilik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri". *Folklor/Edebiyat = Folklore/Literature* 7/28 (2001), 127-144.
- Uluçay, Ömer. *Nusayrilik: İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*. Adana: Gözde Yayınları, 2011.
- Üzüm, İlyas. "Nusayrilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/270-274. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Üzüm, İlyas. "Türkiye'de Alevi/Nusayri Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 4 (2000), 173-187.

Yenmiş, Nihad. "Arap Aleviliğinde Kutsal Günler ve Bayramlar". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54, Nusayrılık Özel Sayısı (2010), 299-314.

Yoldaş, Mehmet Hanifi. "Arap Alevîlerinin Ahirete İman Anlayışları ve Tenâsüh İnançları". *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 6/1 (Temmuz 2023), 86-112.

Yoldaş, Mehmet Hanifi - Kubat, Mehmet. "Çağdaş Nusayrî Şeyhlerinin Eserlerinde Tanrı Tasavvuru ve Hz. Ali Algısı". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2024), 1-24.

Extended Summary

The Nuṣayrīs constitute one of the religious communities residing within the borders of the present-day Republic of Turkey and situate themselves within Shī'ism. This community has maintained its existence from its emergence in the 3rd/9th century down to the present. Among the principal factors ensuring its continuity are its closed communal structure, its adherence to bāṭinī doctrines, and, when necessary, recourse to the principle of taqiyya. Although Nuṣayrism is regarded by historians of Islamic sects as a Shī'ī ghulāt movement, its adherents claim to represent the true embodiment of Islam. Nuṣayrī religious authorities (shuyūkh) assert, in support of this claim, that they adhere to a strictly monotheistic creed as articulated in Sūrat al-Ikhlāṣ. They further maintain that they follow the širāṭ al-mustaqīm, identified with the path of the Imams of the Ahl al-Bayt and their adherents throughout history. The doctrinal principles, ritual practices, modes of observance, juridical views, and interpretations of political events in Islamic history among the Nuṣayrīs are situated within a broadly Shī'ī framework. In their treatment, evaluation, and critical interpretation of early Islamic political and social developments, however, they adopt a perspective that diverges markedly from that of the Ahl al-Sunna. In particular, they maintain that, following the death of the Prophet, the office of the caliphate—conceived as encompassing both religious and temporal leadership—rightly belonged to 'Alī b. Abī Tālib. According to them, 'Alī, his progeny, and the Imams of the Ahl al-Bayt are the legitimate holders of this office by divine decree and by the Prophet's testament (waṣiyya). This position constitutes one of the foundational principles shared by Shī'ī movements more generally. On the basis of this premise, the Nuṣayrīs advance highly critical and, from a Sunnī perspective, unacceptable evaluations of Abū Bakr, 'Umar, 'Uthmān, and certain Companions. While they extol 'Alī in terms comparable to other Shī'ī groups—attributing to him extraordinary, even supra-human qualities understood as a divine favour—they simultaneously construct a narrative centred on the claim that deliberate injustice was inflicted upon him and the Ahl al-Bayt. Within this framework, they argue that, following the Prophet's death, the selection of Abū Bakr, and subsequently 'Umar, as caliphs was effected through a political *fait accompli* that deprived 'Alī of his rightful claim. They further maintain that the Ahl al-Bayt were denied their share of the Prophet's inheritance and that violence was perpetrated against Fāṭima. Abū Bakr is described as devoid of any particular merit, and the conduct of certain Qurashī Companions is criticised on the grounds that, while they obstructed the Prophet from committing his testament to writing and disregarded his prior injunctions, they hastened to implement Abū Bakr's own testament. 'Umar is portrayed as having attained the caliphate as a reward for his prior actions and as having been characterised as just despite, in their view, a record inconsistent with justice. It is further alleged that his rule was marked by severity and coercion, and that he frequently relied on 'Alī's counsel in administrative and legal matters—a dependence which, according to Nuṣayrī authors, he himself acknowledged as having prevented him from committing errors. With regard to 'Uthmān, Nuṣayrī shaykhs offer no favourable assessment, asserting that he possessed no qualities that might be deemed virtuous. They hold him responsible for empowering the Banū Umayya, thereby paving the way for their later dominion and alleged oppression. According to this view, 'Uthmān's conduct during his caliphate rendered him deserving of his eventual killing. Only thereafter, albeit belatedly, did 'Alī—considered the rightful holder of the office—assume leadership of the community. Even during 'Alī's caliphate, however, the Quraysh are said to have continued their opposition, engaging in indirect struggle against him. It is further argued that, had 'Alī been appointed caliph immediately after the Prophet in accordance with the waṣiyya, the subsequent course of Islamic history would have been markedly different. Nuṣayrī shaykhs, in their assessments of the period of the four rightly guided caliphs (al-khulafā' al-rāshidūn),

similarly advance claims that most of the Qurashī Companions—apart from a small number, as well as the majority of the Anṣār—failed to render proper obedience to the Prophet, acted in pursuit of personal interests, and did not fully internalise the teachings of Islam. They adopt a markedly partial perspective in their evaluations of certain Companions, especially Abū Hurayra and others belonging to Quraysh. Likewise, they express strongly negative judgements regarding ʿĀ'isha and those who supported her in opposition to ʿAlī, as well as Mu'āwīya and his followers in the Battle of Ṣiffin, often employing a harsh and polemical tone that exceeds the bounds of measured criticism. These views of Nuṣayrī shaykhs concerning certain events during the Prophet's lifetime, as well as their assessments of the four caliphs and the Companions, may be understood as the product of a distinctly partisan reading of early Islamic history. In the present study, we have sought—on the basis of the writings of contemporary Nuṣayrī shaykhs—to set forth their opinions regarding the four caliphs and the Companions, and thereby to provide a closer understanding of this religious community. Our findings indicate that the Nuṣayrīs advance negative and, from a Sunnī standpoint, unacceptable evaluations of the four caliphs and the Companions and, in contrast to Sunnī positions on these matters, articulate views consistent with a Shī'ī interpretive framework.